

Biblioterapija kao način razvijanja čitanja u primarnom obrazovanju

---

Hasimi, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:712875>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

VALENTINA HASIMI

**BIBLIOTERAPIJA KAO NAČIN RAZVIJANJA ČITANJA U PRIMARNOM
OBRAZOVANJU**

Diplomski rad

Pula, 2015.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

VALENTINA HASIMI

**BIBLIOTERAPIJA KAO NAČIN RAZVIJANJA ČITANJA U PRIMARNOM
OBRAZOVANJU**

Diplomski rad

JMBAG: 180-3, redoviti student

Studijski smjer: Razredna nastava – modul informatika

Predmet: Lektira u razrednoj nastavi

Mentor: doc.dr.sc. Vjekoslava Jurdana

Pula, 2015.

IZJAVA
o akademskoj čestitosti

Ja, dolje potpisani Valentina Hasimi, kandidat za magistru primarnog obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

Pula, **, **. 2015.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

_____

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. BIBLIOTERAPIJA I POETSKA TERAPIJA – ŠTO JE TO?.....	2
2.1. Povijesni pregled biblioterapije.....	4
2.2. Komponente biblioterapije.....	5
2.3.Svrha i cilj biblioterapije.....	5
2.3.1. Kategorije biblioterapije.....	6
2.3.2. Vrste medija/ literature prikladnih za biblioterapiju.....	8
2.3.3. Književni oblici za korištenje u biblioterapiji.....	8
2.4. Proces biblioterapije.....	12
2.4.1. Faze procesa biblioterapije.....	13
2.4.2. Terapijsko poučavanje.....	14
2.4.3. Postupak terapijskog poučavanja.....	14
2.4.4. Osnovni koraci u terapijskom obrađivanju literature.....	15
3. PROJEKT GRADSKE KNJIŽNICE POREČ „DAM–DAŠ“, BIBLIOTERAPIJA „ČITAM KNJIGU, ČITAM SEBE“.....	16
3.1. Opis projekta „dam-daš“.....	16
3.2. Radionica u sklopu projekta „dam-daš“, biblioterapija „čitam knjigu, čitam sebe“.....	16
4. UVOD U ČITALAČKE AKTIVNOSTI.....	20
4.1.Povijest čitanja.....	20
4.2.Čitanje kao proces.....	22
4.3.Razvoj čitanja.....	23
4.4. Faze usvajanja čitanja.....	24

4.5. Vrste čitanja.....	25
5. POTEŠKOĆE U ČITANJU	26
6. BIBLIOTERAPIJA KAO NAČIN RAZVIJANJA ČITANJA U PRIMARNOM OBRAZOVANJU.....	29
6.1. Savjeti za uspješno obrađivanje književnog teksta.....	30
7. PRIMJER RADIONICE BIBLIOTERAPIJE U SKLOPU PROJEKTA „R.E.A.D.“ I „ČITAJ (O) PSU“	31
7.1. „Udruga za Pet Therapy Indeficienter Vinkuran“ (UPTIV).....	32
7.2. Članovi Udruge „UPTIV“	33
7.3. Primjer radionice „Čitaj (o) psu“ u sklopu projekta Gradske knjižnice Poreč „Prije mora do Marafora“	34
8. INTERVJU S PSIHOTERAPEUTOM ALEŠOM FURLANOM.....	37
9. ZAKLJUČAK.....	42
10. LITERATURA.....	43
11. SAŽETAK	47
12. SUMMARY.....	48

1. UVOD

Još je Aristotel u 4. st. pr. Kr. promatrao terapijski utjecaj književnosti na pojedinca „pročišćenjem“ osjećaja, tj. katarzom. Danas, dvadesetak stoljeća kasnije, knjigama se i dalje pripisuje isti utjecaj te se one uzimaju kao lijek koji obuhvaća više razina: intelektualnu, socijalnu i emocionalnu razinu.

Čitanjem se tako lakše shvaćaju osobni motivi i potrebe, ulazi se u knjigu koja se čita i poistovjećuje s likovima iz priča te se potiče razvoj ideja, što vodi do pozitivna stava o svim mogućim rješenjima za postojeći problem.

U ovom ćemo radu prikazati upravo terapijski utjecaj knjige, tj. biblioterapiju, njezin pojam, razvitak kroz povijest, vrste literature prikladne za biblioterapiju i fazama toga procesa. Pritom ćemo se posebno osvrnuti na čitanje kao proces, ali i upotrebu biblioterapije u primarnom obrazovanju.

Ovaj ćemo rad upotpuniti i neizostavnim primjerima iz prakse te ćemo predstaviti radionice biblioterapije Gradske knjižnice Poreč „Čitam knjigu, čitam sebe“ i radionice u sklopu projekta „R.E.A.D“ i „Čitaj (o) psu“ udruge za *pet therapy* iz Vinkurana, dok će nam sve prednosti svoga dugogodišnjeg rada s terapijskim psima i djecom predočiti psihoterapeut Aleš Furlan.

2. BIBLIOTERAPIJA I POETSKA TERAPIJA – ŠTO JE TO?

Danas postoje brojne definicije biblioterapije koje tumače njezine različite aspekte. Neke od definicija su:

„Biblioterapija je upotreba knjiga i čitanja u liječenju bolesti živčanog sustava“ (Radenović, 2014: 6).

„Biblioterapija uključuje čitanje knjiga koje pomažu djeci da se nose s problemima i shvate da nisu sama te da je njihova emocionalna reakcija normalna“ (Radenović, 2014: 6).

„Biblioterapija je psihološki proces dinamične interakcije između osobnosti čitatelja i literature korištene za osobni rast i razvoj“ (Radenović, 2014: 6).

Sobzirom na različite učinke koje čitanje ima na čitatelja, definirano je pet vrsta čitanja: korisno čitanje (to je čitanje u kojem čitatelj nešto nauči), prestižno čitanje (čitanje koje utječe na ugled i samopoštovanje čitatelja), potkrijepljeno čitanje (čitanje koje uključuje čitateljeva osobna gledišta, a i odnose), estetsko čitanje (čitatelj doživljava ljepotu s obzirom na estetski učinak) i opuštajuće čitanje (čitanje za odmor i razonodu).

Okviru biblioterapije pripadaju prestižno i potkrijepljeno čitanje.

„Termin biblioterapija je širi pojam i u praksi se češće odnosi na institucionalnu biblioterapiju, a termin poetska terapija odnosi se više na interaktivnu i kliničku biblioterapiju“ (Bašić, 2011: 15).

Biblioterapija podrazumijeva knjižnicu kao mjesto rada i tim knjižničara i terapeuta u suradnji, poetska terapija može se provoditi u svim institucijama koje održavaju fizičko i psihičko zdravlje čovjeka, prate razvoj i podržavaju razvoj pojedinca te je poetski terapeut samostalan u svojoj struci.

Termin biblioterapija proizlazi iz grčke riječi *biblion* (= 'knjiga') i *therapeia* (= 'liječenje'). Samuel Crothers je prvi upotrijebio pojam biblioterapija 1916. godine.

„U početku se termin odnosio na informativne knjige, kao što je knjiga Karla Manningera *Ljudski mozak* i na romane čiji su karakteri mogli poslužiti kao modeli za upozorenje čitatelju“ (Bašić, 2011: 16). Danas je biblioterapija definirana kao ciljana upotreba

pisane ili govorene riječi da se izazove liječenje, razvoj ili transformacija, neka pozitivna promjena u ljudskom biću. Osim razvoja osobnosti, samoostvarivanja i očuvanja mentalnog zdravlja, rašireni su i podaci o pozitivnim učincima biblioterapije na djecu koja pate od nedostatka koncentracije, hiperaktivnosti, zaostataka u psihičkom razvoju i sličnih problema. „Sam pojam biblioterapije čest je u razgovornom jeziku, ali treba znati da se on koristi i u medicinskom značenju. No, biblioterapija nije psihoterapija, iako se uz nju veže, i kao terapija samostalno ne može postojati. Ona ne liječi već pomaže u liječenju, odnosno u spoznavanju nekih stanja, situacija i postupaka same osobe. Poznato je da čitanje knjiga: poezije, priča, romana, bajki ima terapeutsko djelovanje i zbog toga se knjiga i čitanje preporučuje u lakšim oblicima psihičkih poteškoća koje ne moraju isključivo biti patološkoga karaktera.“ (Ivančić, I. preuzeto sa: <http://www.zdrav-zivot.com.hr/izdanja/kako-se-odmoriti-a-ne-umoriti-preko-ljeta/biblioterapija-lijecenje-knjigama/>).

„Čitanje knjige je važan način kako oplemeniti sebe, kao što je i Veliki Borges napisao da je svaka knjiga Svemir. Knjige daju zdravlje, prozor su Svijeta i služe kao lijek duši. Za svaki nemir, problem, brigu, knjige su tu da liječe, skrbe i hrane“ (Careddu 2010: 25). „Također je i sam Diderot 1781. godine napisao da žali svoju netrpeljivu suprugu Nanette koja je rekla da ne želi ni taknuti knjigu koja ne sadržava nešto što će je duhovno uzdignuti, podvrgavajući je nekoliko tjedana dijeti „ugodne književnosti“ (Careddu, 2010: 27).

2. 1. POVIJESNI PREGLED BIBLIOTERAPIJE

Kao prvi poetski terapeut navodi se rimski fizičar pod imenom Soranus (1. st. pr. Kr.) koji je prepisivao tragediju za manične pacijente i komediju za depresivne pacijente. Riječ terapija dolazi od grčke riječi *therapeia*, što znači liječenje. Stari Grci bili su poznati po umjetnosti te su pomoću nje liječili ljude. Smatrali su da pomoću plesa, glazbe, pjesme i drame mogu izliječiti duševno stanje svakog pojedinca. Stari Grci bili su poznati i po mitologiji, pa je značajno spomenuti grčkog boga medicine Asklepiusa koji je bio sin boga poezije i ljepote – Apolona. Stoga, može se reći da su medicina i umjetnost usko „rodbinski“ povezane. „Stari Grci imenovani su kao jedni od najstarijih naroda koji su intuitivno osjećali važnost izricanja osjećaja za poeziju i za liječenje“ (Bašić, 2011: 19). Kao najbolji dokaz da je biblioterapija poznata kao disciplina još iz antičkog doba je čitaonica u Thebesu u Grčkoj koja je nosila naziv „Mjesto zacjeljivanja duše“. Također je u St. Gallenu u Švicarskoj srednjovjekovna samostanska knjižnica imala sličan naziv – „Ormarić duše“.

O važnosti korištenja knjiga i čitanja raspravljali su još Platon i Aristotel. „Prema njihovom mišljenju književnost je način spoznavanja, sredstvo odgoja i predmet estetskog uživanja“ (Škrbina, 2013: 220). Što se tiče poetike, spomenuti Aristotel i uloga katarze imaju cilj postizanja emocionalnog izlječenja. „Aristotel je vjerovao da je poezija određena forma znanja koja ima pozitivni moralni utjecaj na psihu“ (Bašić, 2011: 19). „Prilikom razmatranja utjecaja književnosti na pojedinca, Aristotel je uveo pojam katarze te je smatrao kako je književnost i svojevrsno terapijsko sredstvo“ (Škrbina, 2013: 220). Kroz povijest se književnost smatrala važnom, pogotovo za odgojne svrhe, za učenje jezika i životnih, ali i mnogih drugih vještina.

„Kao pionira biblioterapije možemo smatrati američkog terapeuta Rusha (1811.) koji je tvrdio da primjereno izabrano štivo pozitivno utječe na čuvstva i duševne interese pri pacijentima s depresijama, duševnim krizama ili samoubojicama. Pacijentu pozitivno preusmjeri razmišljanja i konstruktivno 'upliva' u njih, tako da može ovladati konfliktnim stanjima“ (Dolenc I, 1989: 183).

Crothers (1916.) je pojedinim osobama koje su imale određen problem predložio određene knjige kako bi bolje razumjeli svoj problem te je tu svoju tehniku nazvao biblioterapijom. Bradley i Basquet (1936.) prvi put sugeriraju liječnicima psihijatrima da koriste knjige u radu s djecom s poremećajima ličnosti i poremećajima u ponašanju. Shrodes

(1950.) je postala poznati teoretičar iz područja biblioterapije: razvila je prvi teorijski model iz kojeg su se konstantno razvijale i usavršavale definicije biblioterapije i biblioterapijski principi. Čak se i danas biblioterapija i dalje razvija i prilagođava kako bi postala učinkovitija.

2. 2. KOMPONENTE BIBLIOTERAPIJE

Komponente biblioterapije možemo podijeliti na:

1. svrhu i cilj biblioterapije,
2. kategorije biblioterapije,
3. vrste medija.

2. 2. 1. SVRHA I CILJ BIBLIOTERAPIJE

Kao glavni ciljevi biblioterapije navedeni su:

1. objašnjenje složenosti ljudskog ponašanja i motivacije,
2. pružanje informacije o problemu i uvid u problem,
3. poticanje rasprave o problemu,
4. predviđanje rješenja za probleme,
5. komuniciranje o novim vrijednostima i stavovima,
6. stvaranje svijesti da i drugi ljudi imaju slične probleme,
7. ublažavanje emocionalnog i mentalnog pritiska.

Ciljeve biblioterapije možemo podijeliti na tri razine: intelektualnu, socijalnu i emocionalnu.

Biblioterapija na emocionalnoj razini pomaže pojedincu razumjeti svoje psihološke i fizičke reakcije na frustraciju i konflikte te pomaže u boljem razumijevanju osobnih motiva i potreba. Na socijalnoj razini biblioterapija uključuje procjenu vrijednosti kroz određeni informacijski medij (kroz stalni kontakt s likovima iz priče). Biblioterapija na intelektualnoj

razini potiče stimulaciju novih kreativnih interesa, razvoj ideja, osvješćivanje mogućnosti više rješenja za jedan problem te poticanje pozitivnog i konstruktivnog mišljenja.

„Glavni cilj biblioterapije i poetske terapije je izazivanje promjene, što se ostvaruje u narastajućoj vještini prilagodbe da se radi kroz potisnute konflikte“ (Bašić, 2011: 18).

Cilj je promijeniti obrazac u ponašanju, na primjer kod anksioznog djeteta određena literatura s tematikom djetetova problema može u potpunosti promijeniti njegovo stanje.

Specifični ciljevi koje autorica Ivana Bašić navodi su sljedeći:

- povećati samorazumijevanje i ispravno samoopažanje,
- povećati osjetljivost za interpersonalne odnose,
- osvijestiti životnu orijentaciju,
- razviti kreativnost i samoizražavanje,
- ohrabriti pozitivno mišljenje i kreativno rješavanje problema,
- ojačati komunikacijske vještine, osobito vještine slušanja i govorenja,
- ujediniti različite aspekte osobnosti zbog psihičke cjelovitosti,
- osloboditi presnažne emocije i osloboditi od napetosti,
- pronaći novo mišljenje kroz nove ideje, uvide i informacije,
- pomoći sudionicima da osjete oslobađajuće i izlječujuće kvalitete ljepote.

Biblioterapija i poetska terapija imaju široku primjenu u radu s ljudima svih dobi i uzrasta i koriste se za održavanje zdravlja kod različitih zdravstvenih problema, kao što su ovisnost o drogama i alkoholu, poremećaj hranjenja, obiteljski problemi, psihička labilnost kod odraslih, posljedice pretrpljenog nasilja, maltretiranja i slično. Studije pojedinih slučajeva pokazale su da je literatura (knjiga) moćno oruđe za različite probleme.

2. 2. 2. KATEGORIJE BIBLIOTERAPIJE

„Biblioterapija se može podijeliti na eksplicitnu i implicitnu, pri čemu je eksplicitna strogo u djelokrugu stručno osposobljenog terapeuta, a implicitna u ulozi savjetovanja čitatelja koje mogu provoditi odgajatelji, edukatori, roditelji“ (Škrbina, 2013: 222).

Biblioterapiju možemo podijeliti na terapijsku (kliničku) i razvojnu.

- **Terapijska (klinička) biblioterapija**

Terapijska (klinička) biblioterapija je svaka planirana i unaprijed pripremljena upotreba literature (ili nekih drugih informacijskih medija) namijenjena tretmanu različitih kliničkih, odnosno psihosocijalnih stanja. Koristi se kod djece za rješavanje problema poremećaja prehrane, poteškoća emocionalnog izražavanja, problema rizičnog ponašanja, psihičkih poteškoća, opsesivno-kompulzivnih poteškoća i u tretmanima agresije.

Djeca pomoću biblioterapije mogu osnažiti i shvatiti da su u stanju pronaći rješenje za svoj problem te da je moguće pronaći više od jednog rješenja. Osim što mogu pronaći rješenja za probleme pomoću knjiga koje čitaju, mogu steći različite oblike pozitivnog ponašanja i vrijednosti. U terapijskoj biblioterapiji pacijent pomoću odabrane literature u suradnji s terapeutom postiže uvid u svoj problem te promjenu u ponašanju.

- **Razvojna terapija**

„Razvojna biblioterapija koristi maštovite, didaktičke informacijske medije s grupama pojedinaca u zajednici, primjerice u vrtiću, školi, knjižnici, domu“ (Škrbina, 2013: 223). Razvojnou biblioterapijom može se postići razumijevanje u doživljavanju sebe i drugih, razvitak kreativnosti i samoizražavanja, jačanje komunikacijskih vještina i slično. Ona se provodi većinom u odgojno-obrazovnom okruženju u sklopu različitih odgojno-obrazovnih programa. Materijal koji će se koristiti treba biti dobro odabran i analiziran prije primjene. Biblioterapija može biti polazna točka između učenika i nastavnika za otvorenu komunikaciju o problemima i osjećajima. Mnogi nastavnici koriste biblioterapiju kao sredstvo za rješavanje problema u razredu. „Primjerice, ako u razredu postoji agresivno dijete, nastavnik može pročitati nekoliko knjiga o tom problemu, te nakon toga razgovarati s djecom i zajedno s njima tražiti rješenje problema. Na taj način agresivno dijete nema osjećaj da je direktno prozvano zbog svog ponašanja, već indirektno samo sudjeluje u shvaćanju i rješavanju problema“ (Škrbina, 2013: 224). Čitanjem didaktičkih, edukativnih i tekstova imaginarnih sadržaja (poezija, priče, drame), potičemo da se dijete prepozna u pročitanoj tekstu i da pomoću verbalizacije iznese emocionalne doživljaje. Izazivanje emocija djetetu omogućuje da čuje iskustva grupe ili pojedinaca, njihove emocije i percepciju pročitanoj teksta. U sklopu razvojne biblioterapije primjenjuje se tehnika pisanja osobnog dnevnika čitanja. Ono omogućuje da pojedinac slobodnije izražava svoje doživljaje i razmišljanja bez emocionalnih

i misaonih zapreka jer dnevnik spada u osobne zapise i nije namijenjen javnosti. Pisanjem poteškoće i misli postaju jasnije i pojedinac se osjeća lakše.

Što se tiče obrazovanja, elementi biblioterapije sastoje se od:

1. predčitanja – tu je važan odabir odgovarajuće literature, a treba uzeti u obzir i kronološku dob pojedinca, razinu čitanja, spol, uvjete okoline i interese,
2. vođenog čitanja – glasno i razgovijetno čitanje priče,
3. rasprava nakon čitanja – pripovijedanje priče, refleksija na priču na temelju osobnih iskustava, rasprava o pitanjima za razumijevanje,
4. rješavanje problema/pojačane aktivnosti – postavljanje pitanja o pročitanoj literaturi.

2. 2. 3. VRSTE MEDIJA/LITERATURE PRIKLADNIH ZA BIBLIOTERAPIJU

Jedan od najvažnijih koraka u procesu biblioterapije je odgovarajući odabir stručne literature i književnih djela koji moraju biti u skladu s razvojnom dobi pojedinca. Zato je važno dobro poznavati opću i razvojnu psihologiju. Što se tiče same razvojne biblioterapije, književno djelo mora realno i iskreno prikazivati određenu temu. Kada se odabire književno djelo za provođenje biblioterapije, treba obratiti pozornost na to da terapeut dobro poznaje književno djelo te da ga je prethodno detaljno pročitao i proučio. Materijal koji se odabire trebao bi se odnositi na problem pojedinca, ali nije nužno da je tema djela identična problemu pojedinca.

2. 2. 4. KNJIŽEVNI OBLICI ZA KORIŠTENJE U BIBLIOTERAPIJI

Autorica knjige *Put do dječjeg srca*, Violet Oaklander, smatra da djeca vole da im se čita čak i kad prerastu godine u kojima je to uobičajeno. Knjige svojim sadržajem navode na mnoge teme.

❖ SLIKOVNICA – PRVA KNJIGA U ŽIVOTU POJEDINCA

Slikovnice možemo definirati kao oslikane knjige koje sadrže priču popraćenu ilustracijom koje slikovito objašnjavaju tu priču. To su prve knjige u djetetovu životu te je stoga važno da su primjereno didaktički osmišljene te u skladu s djetetovim razvojnim stupnjem. „Slikovnica može biti i bogato ilustrirana pjesma kojeg dječjeg pjesnika ili s mnogo

slika a prilično malo riječi prikazana bajka ili slično“ (Crnković, 1980: 8). Postoje različite vrste slikovnica koje su podijeljene prema razvojnoj dobi djeteta. Djeci od šest do osamnaest mjeseci namijenjene su pojmovne slikovnice koje su bez teksta, a oslikavaju i označavaju neki predmet. Slikovnice namijenjene djeci od dvije godine sadrže kratki tekst ili stihove sa slikama, ali bez previše detalja, jer to odvlači djetetovu pažnju. Za djecu dobi od tri ili četiri godine koriste se složenije slikovnice koje obuhvaćaju teme o životinjama, zbivanjima u okolini, životu ljudi, te također sadrže jednostavnije zaplete koji su prepoznatljivi i bliski djetetu. Starijem predškolskom djetetu tekst slikovnice postaje važniji, a ilustracije više nemaju naglašenu informativnu ulogu, već estetsku i doživljajnu. Djecu te dobi zanimaju složenije priče o ljudima i prirodi, basne i bajke. „Umjetnički domat slikovnice ovisi o savršenoj simbiozi, o sinkronizaciji slike i teksta, dakako uz pretpostavku da su i slike i tekst na umjetničkoj visini“ (Crnković, 1980: 8).

❖ BAJKA

Naziv bajka dolazi od glagola „bajati“ i riječi „čarati“ (njem. *zaubern*; tal. *incanto*). „Bajka je jedan od najstarijih oblika usmenog stvaralaštva i polazi od mitološkog poimanja svijeta“ (Crnković, 1980: 21). Bajke su izmišljene priče koje obiluju čarolijama te personificiranim karakterima i motivima poput princeza, vila, zmajeva, maćeha, čarobnjaka, patuljaka, zlih vještica, divova, životinja koje govore... „Tvorac bajki je narod, i on je u ruho bajki zaodjenuo svoje materijalističko shvaćanje svijeta, u njima pokazuje svoj optimizam“ (Crnković, 1980: 22). Glavna karakteristika bajki je da imaju sretan završetak u kojem dobro uvijek pobjeđuje zlo. Narodne bajke podložne su pravilima epskog pričanja. Također, u bajci „glavni junak“ iznenada ostavi svakidašnju okolinu i kreće u kraljevstvo čuda i pustolovina. Za bajku nema granice između stvarnog i zamišljenog svijeta, to jest vrijeme i mjesto nisu određeni. Zapravo može se reći da radnja počinje odmah (lat. *in media res*), nema uvoda, opisa kraja i lica. Početci su najčešće jednaki (Bio jednom jedan...), a tako i završetci. „Jezik bajki je čist, živ i bogat narodni jezik“ (Crnković, 1980: 27). Ona je književna vrsta s kojom se djeca najranije susreću, koja ih prati prilično dugo i ostavlja najjače tragove. Narodne su bajke pogodne za prvo samostalno dječje čitanje jer ih ima vrlo kratkih i jednostavnih a snažnih. „Mali čitač, koji pravi prve nesigurne korake prema samostalnom čitanju i približava se pragu golemog neznanog carstva knjiga, osjećat će pobjedničku radost kad relativno lako, boreći se sa slovima, svlada tu priču u kojoj se bez prestanka ponavljaju iste riječi i rečenice“ (Crnković, 1980: 28). Jedna od karakteristika psihičkog razvoja djece predškolske i rane

školske dobi jest bujna mašta. Zato je u toj dobi kod djece vrlo izraženo zanimanje za bajke. Odgojno-obrazovnu vrijednost bajke nalazimo u njezinim prednostima i nedostacima. Prednost bajke je da ona pomaže djeci u razlikovanju dobra od zla, razvija dječju maštu te zadovoljava djetetove želje za pustolovinom. Nedostatak bajke je taj što se djeca ponekad mogu udaljiti od stvarnosti, što iskrivljeno prikazuje svijet odnosno svijet koji ne postoji te izaziva osjećaj straha zbog prizora koje prikazuje, a to su zmajevi i čudovišta. „Da bi se izbjegle negativnosti, djetetu je potrebno izabrati dobru i umjetnički vrijednu bajku, razgovarati o njoj, te ju pojasniti djetetu“ (Škrbina, 2013: 228). Bajke i narodne priče nude bogat materijal za rad s djecom. Djeca ih vole, kao što smo ih i mi nekad voljeli u njihovoj dobi. „Bajkama se pripisivalo veliko psihološko značenje. Bilo da se s tim interpretacijama slažemo ili ne, priče kao i narodna glazba, proizlaze iz dubine ljudskoga i govore o bitkama, sukobima, tugama i radostima ljudi kroz vjekove“ (Oaklander, 1996: 106). Bajke izazivaju temeljne univerzalne emocije: ljubav, mržnju, strah, bijes, usamljenost i osjećaje, kao što su osjećaj izoliranosti, bezvrijednosti i lišavanja.

❖ **BASNA**

Basna je pripovjedna prozna vrsta književnosti. „Basna je priča u prozi ili stihovima, redovito kratka, u kojoj glavnu ulogu igraju životinje (katkad i biljke ili stvari) prikazane s ljudskim svojstvima (govor, shvaćanja, težnje) koja imaju svoju podlogu u naravi tih životinja ili im ih ljudi pridaju, te basna na taj način preko životinja, namještajući uvijek nekakvu pouku, prikazuje ljude“ (Crnković, 1980: 168). Smatra se da je ona najstarija vrsta dramske umjetnosti jer sadrži dijalošku formu izražavanja. Jedna od glavnih karakteristika basne je personifikacija životinja (dodavanje ljudskih osobina) te dar govora. Također svaki lik u basni utjelovljuje, personificira određenu ljudsku crtu. Primjerice, naivnost se prikazuje u liku ovce, lukavost u liku lisice, okrutnost u liku vuka i slično. I najsažetija basna ima potpuno razvijenu kompoziciju: ekspozicija (uvod), kulminacija (zaplet) te na kraju rasplet. I uvijek na kraju ima poruku. Svaka basna u sebi nosi neku pouku koja ima veliki odgojni potencijal. Poukom se želi ukazati (kroz likove životinja) na to kako su neke ljudske osobine dobre i poželjne, dok su druge (kao što su sebičnost, hvalisavost, lijenost) nepoželjne i loše. Basne odlično djeluju kao uvod u etičku problematiku djece o dobru i zlu, te odgojno pomaže pri formiranju stavova o dobru i zlu, laži i istini, nepravdi i poštenju.

❖ PUSTOLOVNI (AVANTURISTIČKI) ROMAN

Pustolovnost ili avantura bitan je dio dječje psihe. „Avanturistička književnost nudi vrlo šaroliku tematiku, odvodi iz realnog svijeta u svijet mašte u kojem svatko može lako postati junakom i prikazuje taj svijet mašte realnim svijetom, oduzima mnogo vremena, estetske jezgre najčešće nema nikakve, ozbiljno prijeti razvijanjem lošeg literarnog ukusa pa stoga nije čudno što ima mnogo neprijatelja među pedagozima i svim onima kojima je stalo do pravilnog estetskog odgoja“ (Crnković, 1980: 187). No, sviđalo se to pedagozima ili ne, činjenica je da su pustolovna djela vrlo popularna među djecom, upravo zbog toga što njima djeca zasićuju glad za pustolovinama. Djeci je potreban bijeg iz dosadne svakodnevice, a to im omogućuje pustolovni roman. Pa i nama odraslima je ponekad potreban bijeg iz svakodnevice obavijene obvezama, problemima i strahovima. Djeca od desete do četrnaeste godine najviše čitaju takve romane, jer njihova narav čezne za pustolovinama, nečem neobičnim i uzbudljivim, a sve to pronalaze u literaturi.

❖ REALISTIČKA PRIČA

Na početku školovanja dijete se često susreće s realističkom pričom koja obrađuje motive iz dječjeg života i iz životinjskog svijeta. „Doživljavanje realističke priče mora biti motivirano metodički i terapijski osmišljeno i vođeno kako bi se dijete što bolje osposobilo za samostalnu komunikaciju s literarnim tekstom“ (Škrbina, 2013: 229).

❖ POEZIJA

Poezija može biti dječja ili za odrasle. Dječja poezija razlikuje se od poezije za odrasle po tome što je jednostavnija, pisana drugačijim stilom, djeci je razumljiva. Dijete se vrlo rano susreće s poezijom, po svoj prilici nešto prije nego s bajkom i pričom. Najčešće je kratka te je vezana za svakodnevni dječji život. Glavne karakteristike dječje poezije su: didaktičnost (nema pjesme bez pouke); narativnost (imaju naglašen epski karakter kao mala priča); čvrsta forma (strofe s istim brojem slogova); pravilna rima. „Dječja poezija mora pratiti razvitak djeteta i njegovo, uvijek slično mada novo otkrivanje svijeta, a to je otkrivanje, uz male varijacije, svagda jednako: od najbližeg obiteljskog kruga preko bliže prirode do široke prirode i do društva“ (Crnković, 1980: 93).

Dječja poezija sastoji se od različitih oblika:

- uspavanke – prve pjesme koje dijete čuje, stihovi se ponavljaju, koriste se riječi koje najčešće ništa ne znače,
- brojalice – pjesme koje nastaju u igri nemaju narativni karakter, ritmične su i brze,
- bajalice – pjesme u kojima se izgovaranjem velikih riječi želi postići ono što se inače ne može, primjerice „puž muž vadi roge van“,
- nabrajalice – obično dugačke pjesme u kojima se nabrajaju riječi ili pojmovi,
- zagonetke – kratke pjesme u kojima je postavljena neka enigma,
- brzalice – cilj ovih pjesmica je što brži izgovor.

Dječju poeziju djeca više slušaju nego čitaju: slušaju je i pjevaju kada je povezana s melodijom, ponavljaju je u igri, slušaju na radiju, prate na televiziji, slušaju na priredbama i u školi.

Često djeca ne vole pisati i ne razumiju poeziju, vjeruje se iz razloga što škola naglašava probleme pravopisa, forme, rečenične strukture, čak i rukopisa i na taj način „guši“ dječju kreativnost. Zato se smatra da je bolje rješenje da prilikom pisanja poezije ili sastava pišu na „prljavo“, a zatim, kada učiteljica lektorira, da prepisuju u bilježnicu.

2. 3. PROCES BIBLIOTERAPIJE

Proces biblioterapije započinje se provoditi kada se procijeni da bi za pojedinca s određenim problemom takav način terapije bio učinkovit. Terapeut u suradnji s pojedincem i ostalim članovima tima definira biblioterapijski proces (ciljevi, tijek). „Terapeut koji pojedinca vodi kroz proces biblioterapije treba imati dobro razvijene verbalne i neverbalne komunikacijske vještine, emocionalno stabilan, pravedan, samopouzdanje“ (Škrbina 2013: 229). Također bi terapeut trebao biti empatičan te bi trebao imati razumijevanja za pojedinca i biti osjetljiv na različite ljudske potrebe. Osim tih osobina, terapeut koji provodi biblioterapiju trebao bi biti educiran i imati dodatna znanja iz književnosti, psihologije i savjetovanja.

Biblioterapija se provodi na sljedeći način:

- terapeut pojedinac (ili grupa) sastaju se kako bi definirali dominantan problem koji se želi riješiti te razmotrili informacijske medije koji se planiraju koristiti u intervenciji,

- odabrano štivo čita se naglas, a zatim se o njemu raspravlja,
- pojedinac čita odabrana štiva i u svoje slobodno vrijeme i na taj se način priprema za iduću terapiju,
- mogućnost korištenja glazbe u pozadini za vrijeme čitanja odabranog teksta
- kombinacija terapijskog čitanja i pisanja
- Mogućnost gledanja i slušanja audiomedija, te rasprava.

„Kao i u svakoj terapiji, pa i u biblioterapiji, potrebno je izgraditi odnos s pojedincem odnosno pridobiti njegovo povjerenje. Ako se provodi s djecom, najprikladnije je da terapeut čita štivo naglas“ (Škrbina, 2013: 229). Autorica naglašava da je važan aspekt biblioterapije pripremanje specifičnih pitanja koja se mogu koristiti tijekom čitanja štiva kako bi se pažnja usmjerila na glavne točke“ (Škrbina, 2013: 230).

2. 3. 1. FAZE PROCESA BIBLIOTERAPIJE

Tijekom biblioterapijskog procesa svaki pojedinac prolazi kroz četiri faze, i to: identifikaciju, projekciju, katarzu i uvid.

❖ IDENTIFIKACIJA

Čitatelj može sebe i druge njemu značajne osobe identificirati s likovima iz literature. Prilikom identifikacije pojedinac u štivu može prepoznati sebe, neku blisku osobu ili neko vlastito intimno iskustvo. Svaki pojedinac ima u sebi svoj unutrašnji svijet te pomoću priče, pjesme ili teksta prodiru u njega i traže moguća rješenja za svoje nedoumice, probleme i slično. Djeca se osobito lako identificiraju s likovima, brzo se uključuju u priču jer su maštovita te koriste moć vizualizacije. Identifikacija je važna faza biblioterapijskog procesa jer se, ako do nje ne dođe, ne mogu izazivati ni ostale faze.

❖ PROJEKCIJA

Pojedinac to jest čitatelj sebe i svoje osjećaje projicira u lik s kojim se identificirao i onda „njegovim očima“ ispituje vlastite stavove i reakcije drugih ljudi. Možemo reći da je to siguran način ispitivanja vlastitog i tuđeg ponašanja.

❖ KATARZA

Katarza se definira kao emocionalno rasterećenje. Svako ljudsko biće ima emocije, no ne izražavaju ih svi jednako. Pomoću čitanja i biblioterapije pojedinac može potaknuti svoje emocije i lakše ih izraziti kako inače. Dijeleći emocije s likom s kojim se poistovjećuje (identificira), pojedinac može doživjeti emocionalno rasterećenje i olakšanje. „Dakle, to međusobno djelovanje koje se razvija između određenog štiva i pojedinca pobuđuje poistovjećivanje i emocionalne reakcije koje vodi katarzičnom iskustvu“ (Škrbina, 2013: 231).

❖ UVID

Opservacijom i uočavanjem vlastitih reakcija na određene radnje u tekstu, pojedinac postiže razinu svijesti zbog koje lakše rješava probleme i postaje spremniji za izazove koje život stavlja pred njega. „Kroz konflikte u priči čitatelj može doći do uvida u vlastiti problem, što može biti ključ za njegovo rješenje“ (Škrbina, 2013: 231).

2. 3. 2. TERAPIJSKO POUČAVANJE

„Literarni se tekstovi mogu vrlo korisno upotrijebiti i kao preventivno sredstvo, odnosno kao sredstvo za poticanje emocionalnog izražaja, smanjenje emocionalne napetosti i razvijanje mehanizama sučeljavanja sa stresom i to u izvankliničkim uvjetima“ (Barath, 1996: 63). Takve metode se u zadnje vrijeme sve češće iskorištava, osobito u radu s djecom u ratnim ili drugim stresnim situacijama. Pažljivo odabrani literarni tekst učenicima može pomoći u razumijevanju vlastitih i tuđih osjećaja i ponašanja. Takva grupna rasprava i pisanje potaknuto tekstom i razgovorom o njemu može dovesti do smanjenja emocionalne napetosti.

2. 3. 3. POSTUPAK TERAPIJSKOG POUČAVANJA

Pri terapijskom poučavanju nastoji se povećati osjetljivost za tuđe emocionalne doživljaje i dovesti do boljeg razumijevanja vlastitih i tuđih reakcija i osjećaja koji leže iza tih reakcija. „Za ovakvu je terapijsku obradbu prikladan svaki književni tekst koji sadrži opise onih emocionalnih reakcija o kojima se želi razgovarati bez obzira na literarni oblik (to mogu biti narodne pripovijetke, anegdote, mitovi i legende, bajke i basne, pjesme i priče za djecu ili odlomci iz dječjih knjiga)“ (Barath, 1996: 64). No, važno je da glavni lik bude netko tko je djeci psihološki blizak, na koga će emocionalno reagirati i lako se s njime identificirati. Pri odabiru literarnog teksta treba pripaziti da je tekst prilagođen dječjem uzrastu, interesima i

problemima. Neka djeca spontano i bez poteškoća razgovaraju ne samo o doživljajima i osjećajima likova iz teksta, nego i o onome što sama osjećaju. Iako zatvorena djeca i ona koja pružaju otpor rijetko govore o svojim doživljajima i osjećajima, pokazat će ih dok budu govorila o doživljajima likova.

2. 3. 4. OSNOVNI KORACI U TERAPIJSKOM OBRADIVANJU LITERATURE

Osnovni koraci terapijske obradbe teksta su:

1. čitanje teksta,
2. prepričavanje događaja iz teksta,
3. pronalaženje emocionalnih reakcija likova i razgovor o njima,
4. pronalaženje relevantnih tema iz osobnog života, navođenje vlastitih primjera,
5. Pronalaženje zaključaka, pouka, pravila.

Osim razgovora, na osnovi literarnog teksta može se od učenika tražiti da pišu sastavke, crtaju ili igraju uloge.

3. PROJEKT GRADSKA KNJIŽNICE POREČ „DAM-DAŠ“, BIBLIOTERAPIJA „ČITAM KNJIGU, ČITAM SEBE“

3. 1. OPIS PROJEKTA „DAM-DAŠ“

Cilj projekta je stjecanje novih i razvijanje postojećih vještina u svijetu ideja i informacija. Nositelj projekta je Gradska knjižnica Poreč. Projekt „Dam-Daš“ je inovativni odgovor Gradske knjižnice Poreč recesiji koja je zavlada globalnim prostorom i akcija protiv „učahurenosti“ u krizi. Knjižnica je javno mjesto koje se zalaže za jednak pristup svima, bez obzira na dob, rasu, spol, vjeru, nacionalnost, jezik ili društveni položaj, stoga su sve edukativno-promidžbene aktivnosti knjižnice otvorene za sve zainteresirane i besplatne su. Gradska knjižnica Poreč, u realizaciji ovog projekta, prepoznala je kao važne partnere svoje građane koji znaju, ali i žele s drugim građanima razmijeniti znanja, vještine i afinitete.

3. 2. RADIONICA U SKLOPU PROJEKTA „DAM-DAŠ“, BIBLIOTERAPIJA „ČITAM KNJIGU, ČITAM SEBE“

Projekt „Dam-Daš“ se svake godine provodi u Gradskoj knjižnici Poreč. Ove godine u sklopu projekta „Dam-Daš“ volonteri u akciji, Gradska knjižnica Poreč i Inštitut za izboljševanje kvalitete življenja iz Slovenske Bistrice organizirali su radionicu na temu: biblioterapija „Čitam knjigu, čitam sebe“. Knjige omogućuju čudesna putovanja, ali pored upoznavanja raznih krajeva, drugih ljudi i običaja, omogućuju i samospoznaju. Cilj radionice je naučiti kako čitanjem postići svoj osobni rast. Radionica se održala u petak 23. siječnja 2015. godine u 17.30 sati na prvom katu odjela za djecu. Voditelji radionice bili su psihoterapeuti Zdenka Molnar i Ljubo Poles. Ulaz je bio slobodan, to jest radionica je bila otvorenog tipa. Sudjelovalo je četrnaestero ljudi. Grupa je bila mješovita, a činili su je muškarci, žene, tinejdžeri. Sudionici su sjedili za prostranim stolom u kružnoj formaciji. Na stolu su bile posložene knjige razne tematike. Psihoterapeuti Zdenka Molnar i Ljubo Poles predstavili su se grupi. Nakon predstavljanja, psihoterapeutkinja Zdenka objasnila je što je biblioterapija te kako teče proces biblioterapije. Napomenula je da je biblioterapija zapravo proces učenja i to kao planski proces. Onaj tko sudjeluje u biblioterapiji (kao pacijent) mora pročitati dvije knjige, jednu prema izboru terapeuta, a drugu prema vlastitom izboru. Proces biblioterapije, napomenula je, provodi se u prosjeku dva sata. Također je napomenula da je biblioterapija zapravo početak rada na osobnom razvoju te taj osobni razvoj nikad ne završava. Na biblioterapiji radi se na rješavanju problema te se uči razgovarati iskreno i

prismo. Cilj koji psihoterapeuti nastoje postići jest modifikacija ponašanja pojedinca te pomoć pri integraciji promjena u životu. Literatura se bira na temelju stručnog znanja terapeuta. Knjige koje najčešće koriste u svojim radionicama su *Ljekovite priče* autorice Sabine Burkel i razne autobiografije. Nakon upoznavanje grupe s biblioterapijom, slijedio je i sam primjer radionice. Svatko od sudionika ponio je sa sobom knjigu koju trenutno čitaju. Psihoterapeuti su započeli prvi, objasnili su zašto čitaju tu knjigu i ispričali sažetak knjige. Zatim su to isto napravili ostali sudionici u krugu. Nakon što je krug završio, psihoterapeutkinja je usmjerila grupu da baci pogled na knjige na stolu. Svatko je trebao nasumično izabrati knjigu te reći zašto ju je odabrao. Također je svatko trebao pročitati jedan ulomak iz odabrane knjige i reći kako se osjeća dok čita taj ulomak. Većina sudionika bila su pedagoškog usmjerenja, pa su uglavnom izabrali literaturu vezanu za struku, dok su se ostali odlučili za „bijeg od stvarnosti“, a mlađa populacija na tematiku znanstvene fantastike. Na kraju dvosatne radionice psihoterapeuti su se zahvalili na sudjelovanju te pozvali sudionike na daljnje sudjelovanje na njihovim radionicama.

Slika 1. Primjer radionice biblioterapije u Gradskoj knjižnici Poreč, izvor: Valentina Hasimi

Slika 2. Voditeljica radionice Zdenka Malnar, izvor: Valentina Hasimi

Slika 3. Predstavljanje radionice, izvor: Valentina Hasimi

Slika 4. Tijek radionice, izvor: Valentina Hasimi

Slika 5. Voditelji radionice Ljubo Poles i Zdenka Malnar, izvor: Valentina Hasimi

4. UVOD U ČITALAČKE AKTIVNOSTI

Pismo i čitanje stari su koliko i ljudska civilizacija. Stoga može se reći da su čitanje i pisanje osnovne ljudske vještine. Čitanje djetetu od najranije dobi jednako je važno za njegov razvoj kao i briga za njegove osnovne potrebe za hranom, zdravljem, odmorom, igrom, sigurnošću i ljubavlju. Čitanje od najranije dobi pomaže u razvijanju govornih sposobnosti, bogati djetetov vokabular, uvodi dijete u svijet mašte i umjetnosti, unaprjeđuje djetetove sposobnosti slušanja, pomaže u razvoju opažanja, promatranja, pažnje, mišljenja i logičnog zaključivanja. Ono obogaćuje psihički i emotivni život djece. Djeca čitanjem otkrivaju i upoznaju svijet izvan svoga svakodnevnog obiteljskog okruženja, spoznaju okolinu na nov način, razvijaju prve vrijednosti. Također na temelju stečenih spoznaja izgrađuju svoj vlastiti unutrašnji svijet. Knjige se mogu koristiti u različite svrhe: za bijeg od stvarnosti, doživljaj avanture, posjet mjestima koja pojedinac nije u mogućnosti posjetiti fizički, emotivno povezivanje s drugima i slično. „Knjige pojedincu mogu pomoći u rješavanju problema i ublažavanju stresa povezanog s tim problemima“ (Škrbina, 2013: 215). „Knjiga je snažan medij koji se koristi u različitim odgojnim, obrazovnim i terapijskim pristupima“ (Škrbina, 2013: 215).

4. 1. POVIJEST ČITANJA

„Vrijeme kada je prvi pisar zarezao i izgovorio prva slova, ljudsko tijelo već je bilo spremno za čine pisanja i čitanja koji su se trebali dogoditi u budućnosti. To znači da je tijelo bilo sposobno pohraniti, dozvati i odgonetnuti sve načine osjeta, uključujući slučajne znakove pisanoga jezika koje tek treba izmisliti“ (Manguel, 2001: 47). Čitanje i pisanje vrlo su stare vještine, stare koliko i samo pismo. I prije postojanja škole poučavalo se vještinama čitanja i pisanja. Priča o knjizi započela je u 5. tisućljeću prije Krista kada su Sumerani izumili pismo. Nakon dugotrajnog i mukotrpnog usavršavanja znakova stvoren je grafički sustav koji je omogućio zapisivanje misli, osjećaja, vođenje trgovačkih i administrativnih poslova. Otkriće pisma bilo je toliko važno i moćno, pa su mu se čak pridavala božanska i nadnaravna svojstva. Kroz povijest knjiga se javljala u različitim oblicima. Prve knjige nastajale su na glinenim pločicama. Osim gline, kao pisaći materijal kasnije se koristila koža, svila, bambusova trska i papirus. Moderna tehnološka dostignuća utjecala su i na oblik knjige, pa su danas sve češće elektroničke knjige. Pojavom pisma započeo je razvoj vještina čitanja i pisanja. I prije postojanja škola roditelji su poučavali svoju djecu ovim vještinama, zatim su to činili kućni učitelji, a s vremenom su se pojavile i škole. Sve do kraja 15. stoljeća knjige su

bile rijetkost i nisu bile dostupne većini stanovništva, a čitanje je bilo privilegija imućnih. Budući da su ljudi uživali u knjizi i čitanju u antičko doba, vrlo su česta bila javna čitanja i recitiranja. Početkom srednjeg vijeka mijenja se uloga knjige. „Dok je u antičko doba knjiga u prvom redu bila instrument za prijenos znanstvenih informacija, literarnih i drugih tekstova, u ranom srednjem vijeku ona ima najčešće liturgijski i uopćeni crkveni sadržaj, a u mnogo slučajeva poprima i značenje reprezentativnog, kulturnog i magijskog objekta“ (Kardaš, 2013: 5). U srednjem vijeku oaze pismenosti postali su samostani. Unutar samostanskih zidova vrijedno su se prepisivale, ukrašavale i čuvale knjige. Tek krajem 11. stoljeća samostani prestaju biti jedina kulturna središta i njihovu ulogu polako preuzimaju škole i sveučilišta. U početku su sami roditelji poučavali svoju djecu čitanju i pisanju. Na taj su se način te vještine generacijski prenosile. S vremenom su roditelje u toj funkciji zamijenili kućni učitelji. Znanje čitanja i pisanja dugo je bila privilegija povlaštenih. „Na dvorovima, a ponekad i u skromnijim kućama, knjige su se čitale naglas, radi pouke i zabave, obitelji i prijateljima. Kad se nekome čitalo za vrijeme večere, nije ga se namjeravalo odvratiti od užitaka nepca; naprotiv, namjera je bila probuditi ih maštovitom zabavom, što je praksa koja se prenijela iz dana Rimskog Carstva“ (Manguel, 2001: 128).

Za veliki broj studenata i nastavnika bilo je potrebno osigurati što više knjiga na brži i ekonomičniji način od dotadašnjeg kada su se knjige polagano prepisivale u samostanima. „Za potrebe novih kupaca stvorena je pri sveučilištima čitava jedna dobro organizirana služba prepisivanja i raspačavanja knjiga. Tu nalazimo prepisivače, izrađivače pergamene, iluminatore, knjigoveže, knjižare“ (Kardaš, 2013: 5).

Početkom druge polovice 15. stoljeća, zaslugom Johannesa Gutenberga, pojavila se tiskana knjiga, a tiskarstvo se vrlo brzo proširilo cijelom Europom. Nakon izuma tiskarskog stroja knjiga će postati pristupačnija cijenom i lako dostupna većini stanovništva. Razvoj tiskarske tehnologije omogućio je pojavu mnogih knjiga na tržištu. Bezbroj knjiga, novina, časopisa i druge tiskane građe na svim jezicima svijeta svakodnevno izlazi iz tiskara. Za knjigom više ne moramo čeznuti kao u davna vremena, može se kupiti u knjižarama, supermarketima, posuditi u knjižnicama ili čak pročitati na mrežnim stranicama.

4. 2. ČITANJE KAO PROCES

„Čitanje zahtijeva mnogobrojne i složene procese: usporedbu, prizivanje iz pamćenja, povezivanje onoga što vidimo s onim što čujemo ili smo prije čuli, uočavanje bitnih podataka i odbacivanje suvišnih. Čitanje je vrlo kompleksna kognitivna vještina koja zahtijeva koordinaciju niza okulamotornih i perceptivnih procesa te procesa razumijevanja. Čitanje je zapravo složena društvena praksa, što znači da postoje određena pravila. „To zasigurno vrijedi za automatizirane procese čitanja koji se bar nekim čitateljima zbog toga čine sasvim prirodnima i samorazumljivima“ (Grosman, 2010: 20). Čitanje se pokazuje kao jedan od najkompleksnijih oblika ljudskoga društvenog ponašanja. Učenje čitanja je složeni proces koji započinje mnogo prije nego formalna poduka čitanja. Čitanje se ostvaruje korištenjem senzornih osjetila vida i sluha, pri čemu se istodobno odvijaju procesi obradbe slušnih i vidnih reprezentacija materijala koji se čita. Vježbati čitanje je vrlo važno jer se tijekom tehnike čitanja (prepoznavanja i pretvaranje slova u glasove te povezivanja glasova u riječi) odvijaju procesi razumijevanja značenja riječi, rečenice i cjeline teksta. Tako se postupnim vježbanjem tehnika čitanja potpuno automatizira, to jest dobar čitač više ne mora riječ čitati slovo po slovo, nego je prepoznaje kao cjelinu. Svakodnevnim čitanjem dijete uči pravila čitanja, stvaraju se predčitalačke vještine i navike djeteta koje mu omogućuju upoznavanje i privikavanje na pisanu riječ bez prethodnog znanja čitanja i pisanja, otvara se put ranoj pismenosti. Čitanje se pokazuje kao jedan od najkompleksnijih oblika ljudskoga društvenog ponašanja. Stoga se sve više istraživača bavi problemima čitanja: od prepoznavanja znakova, sastavljanja znakova, riječi, nizova riječi i značenja, kao i poremećaja na tim područjima do raznih načina proučavanja i interpretacije tekstova. „Da bi razumio književno djelo, čitatelj mora znati prenositi razlike i predodžbe iz svakodnevnog života u književna djela“ (Grosman, 2010: 25). Prema toj teoriji, čitatelj ne upotrebljava neknjiževno znanje samo za razumijevanje neposrednih opisa događanja i likova, nego i prilikom spajanja djelomičnih opisa u veću cjelinu, i prilikom razmišljanja o uvjerljivosti ili neuvjerljivosti događaja i likova u pročitanoj tekstu“ (Grosman, 2010: 27). Takve procjene na bitan su način dio oblikovanja čitateljeva odnosa prema tekstu. Neki autori zato misle da uspješno čitanje pretpostavlja poznavanje dvaju vrsta kodova: jezičnih i kulturnih. Uz te kodove možemo povezati psihološku teoriju o kratkoročnom i dugoročnom pamćenju. Prema toj teoriji, neposredno prepoznavanje, koje prilikom čitanja traje djelić sekunde, prelazi iz kratkoročnoga u dugoročno pamćenje, gdje pomoću selekcije i strukturiranja pretvara nepoznate informacije u

prepoznate u obliku značenja. Dugoročno pamćenje je zapravo pamćenje jer čitatelj može doći do pohranjenih podataka te ih može prizvati u sjećanje u bilo kojem trenutku (kao i što je, na primjer, naučena vožnja biciklom – takvo pamćenje ostaje dugotrajno). No, čitatelj ne zapamti sve informacije, već one koje za njega imaju neko bitno značenje na temelju vlastitog znanja i zanimanja. Neopravdano je očekivati jednak doživljaj čitanja, čak i kada je riječ o homogenim skupinama čitatelja koji su u istoj kulturi i školi usvojili slične predodžbe o tekstovima i njihovim žanrovskim obilježjima potrebnima za čitanje. Brojni komplicirani pokusi kojima se nastojalo istražiti stvarnu spoznaju i pamćenje tekstova pokazali su da proces čitanja ne teče pravocrtno. A to podrazumijeva da razumijevanje teksta već na početnoj razini raspoznavanja i sastavljanja značenja ovisi o čitateljevoj upotrebi relevantnog znanja i sakupljenih podataka koje pročitani tekst ne sadrži pa ih na temelju svog izvantekstualnog iskustva čitatelj prilaže. Čitateljevo prethodno poznavanje brojnih podataka i širega konteksta danas se smatra prvim uvjetom čitanja, jednako kao i što je uvjet i znanje jezika i poznavanje grafičkih znakova. Za čitateljsko razumijevanje posebno su važni čitateljevi relevantni doživljaji i sjećanja na vlastite doživljaje ili iskustva. Zbog toga se nikada ne bi trebalo analizirati čitateljeve predodžbe o tekstu bez toga da se uzme u obzir čitateljeva prethodna znanja i iskustva. „Čitatelj ne pristupa čitanju nijednog teksta neosobno, kao neutralni subjekt, nego uvijek kao društveno-kulturno određeni čitatelj, s kulturno uvjetovanim razumijevanjem i očekivanjima koja se ukratko mogu opisati kao čitateljev *obzor očekivanja*. Kako prilikom čitanja često traži potvrdu vlastitog identiteta, rješenje problema i potvrdu očekivanja – tom smislu čitanje kao i mnoge druge verbalne aktivnosti služi kao potpora i obrana postojeće strukture osobnosti – nerijetko se dogodi da takvu potvrdu čitatelj pronađe pod cijenu preoblikovanja sastavnica prisutnih u tekstu“ (Grosman, 2010: 36).

4. 3. RAZVOJ ČITANJA

Za razvoj čitanja i pisanja veliku ulogu imaju predčitalačke i čitalačke vještine. Pod predčitalačkim vještinama smatraju se „spoznaje o postojanju i karakteristike pisanog govora prisutne u svijesti djeteta znatno prije nego što dijete nauči čitati i pisati (Čudina-Obradović, 1996:174). Predčitalačke vještine obuhvaćaju: slušanje i čitanje priča da bi se u njima uživalo i o njima razgovaralo (doživljavanje i razumijevanje priča), slušanje priča i prepričavanje priča (prepričavanje jednostavnih priča s razumijevanjem njihova ustroja: početak, središnji dio i završetak), razumijevanje funkcije čitanja (zašto je važno čitati), rukovanje knjigama i ostalim tiskom: držanje knjige, listanje slikovnica i dječjih knjiga, prepoznavanje

pojedinačnih glasova u riječi, rastavljanje riječi na slogove, razumijevanje jezičnih razina, poznavanje slova abecede, sudjelovanje u aktivnostima nakon poslušane/pročitane priče.

Za razvoj predčitalačkih vještina bitni su ovi aspekti:

1. Funkcija i svrha pisanog jezika

Dijete s dvije i tri godine prepoznaje da netko upravo čita ili piše, svjesno je da iz pisanog teksta proizlazi neka poruka, svjesno je da čitanje ima svrhu da se uoči i primi poruka. Dijete je svjesno i sluša dok mu se čita, ali još nije u razvojnoj fazi da uoči povezanost grafema i fonema, jer je još uvijek usmjereno na otkrivanju sebe i okoline.

2. Pojmovi o tehničkim i dogovornim karakteristikama pisma

Sljedeća se razvojna razina pojavljuje između četvrte i pete godine kao osvješćivanje pojmova o pismu: tu, dakle, spada osvješćivanje razlika u slovima, svijest o smjeru pisanja s lijeva na desno i odozgo prema dolje i razumijevanje interpunkcije. Postupno se u ovoj fazi pojavljuje i osviještenost u glasovne strukture riječi, tj. da se svaka riječ sastoji od zasebnih glasova.

3. Svijest o uporabi glasovne strukture riječi u čitanju

Između pete i šeste godine naglo je poboljšanje u zamjećivanju glasovne strukture riječi. Ono se očituje kao spremnost na igru s rastavljanjem riječi na glasove, uživanje u rimi i uočavanje aliteracije. „Ta je svijest osnova za razvoj čitalačke vještine, jer omogućuje djetetu da tijekom glasovnog govora podijeli u apstraktne jedinice – foneme koji će odgovarati pisanim simbolima – slovima“ (Čudina-Obradović, 1996: 20).

4. Grafo-foničko znanje

Ova se predčitalačka vještina javlja između šeste i sedme godine djetetova života, a kod neke djece i ranije. U ovoj fazi dijete shvaća vezu između glasa i slova te tu spremnost za usvajanje čitanja doživljava svoj vrhunac.

4. 4. FAZE USVAJANJA ČITANJA

1. Faza cjelovitog prepoznavanja

Pri učenju čitanja dijete najprije uči „korespondenciju“ između cijele riječi i njezina značenja, to jest ono uči napamet značenje cijele napisane riječi.

2. Faza početne glasovne raščlambe

Nakon početnog učenja riječi napamet, dijete u ovoj fazi počinje obraćati pozornost i na slova i glasove koji tvore riječ.

3. Faza prevođenja slova u glas

Ovo je najteža i najvažnija faza u učenju čitanja. U toj fazi dijete se služi abecednom strategijom, tj. prepoznaje slovo i prevodi ga u njegovu glasovnu zamjenu. Ova faza zahtijeva glasovnu raščlambu i glasovno pamćenje, stoga je ona po tome najteža faza.

4. Faza složenog prevođenja grafičkih u glasovne jedinice

U ovoj je fazi dijete već vješt čitač koji se u prevođenju slovo – glas rukovodi cjelinom gramatičke i sintaktičke strukture, a nove riječi izgovara i naglašava po analogiji s poznatima. Čitalačke vještine nadovezuju se na predčitalačke, a podrazumijevaju primjenu abecednog načela (svaki je fonem predstavljen posebnim grafemom). „Dijete tijekom prve školske godine uočava kako izgledaju slova (grafemi) kao grafička oznaka za glasove. U skupinu čitalačkih vještina ubrajaju se: razvijanje govora, upoznavanje sa značenjem pisma i teksta, prijenos govora u pisani tekst, uvježbavanje orijentacije u tekstu i upoznavanje s pismom, razvijanje glasovne osjetljivosti, primjena abecednog načela, razvijanje pisanja, te postizanje glatkog čitanja s razumijevanjem“ (Čudina-Obradović, 2000:24).

4. 5. VRSTE ČITANJA

Čitanje koje obilježava početak prvoga obrazovnog ciklusa i koje je odlučujuće za razvoj čitalačkih sposobnosti i vještina jest *početno čitanje*. Ono se odnosi na dekodiranje glasova i slova. Vježbanjem se postiže dekodiranje na razini automatizacije (automatizirano čitanje) koje se odnosi na vještinu, tehniku. „*Čitanje s razumijevanjem* svojevrsni je nadređeni pojam svemu onomu što vježbama činimo u razvijanju čitalačkih sposobnosti i vještina“ (Visinko, 2014:76). Kad god se čita s nekim zadatkom to jest da bi se u tekstu nešto ciljano pronašlo, ispisalo, protumačilo, govori se onda o *usmjerenom čitanju*. „Kad nas na čitanje navode naši praktični i intelektualni interesi i potrebe, kada čitamo da bismo uživali, kada čitamo zato što želimo tako ispuniti svoje slobodno vrijeme, posrijedi je *čitanje u osobne (privatne) svrhe*“ (Čudina-Obradović, 2000: 76). Ono može biti rekreativno i informativno, a može biti i istraživačko. Ono je slobodno, izborno čitanje, jer se čita što se želi i što pruža zadovoljstvo, bez nametanja obveza. Tijekom obrazovnih ciklusa učenike učitelji obogaćuju

interpretativnim čitanjem (može se reći i doživljajnim, izražajnim čitanjem) brojnih književnih tekstova, lirskih i epskih, a kada su u središtu pozornosti dramski tekstovi, poučava se i čitanje po ulogama“ (Čudina-Obradović, 2000: 77).

5. POTEŠKOĆE U ČITANJU I PISANJU

Većina djece započinje učiti pisati i čitati između pete i šeste godine života kako bi se što lakše uključili u školski sustav obrazovanja. Mozak djece te dobi ima vrlo velike sposobnosti memoriranja novih informacija. Međutim, količina riječi koju oni koriste ograničena je. Isto tako je sposobnost izražavanja otežavajuća. „Razlog za navedeno je u nerazvijenom dijelu mozga koji regulira navedene funkcije“ (Vidučić, 2008: 71). Kod djece poteškoće u čitanju i pisanju javljaju se u prve dvije godine osnovnog školovanja. Pod poteškoćama podrazumijevaju se smetnje u ovladavanju vještinom čitanja i pisanja. Smetnje u čitanju su često povezane s teškoćama u pisanju. Uz to se mogu javiti i smetnje u orijentaciji u prostoru, u audio i vizualnom zapažanju. Na problem pri čitanju može se upozoriti pokazivanjem prsta, iz razloga što usporava čitača, ali isto tako veličina prsta i šake može smanjivati pogled. No, pokazivanje prstom je izvrsna metoda zadržavanja koncentracije i pažnje. Čest problem čitanja je subvokalizacija. To je navika da se ustima oblikuju riječi koje se čitaju. „Pozitivna strana toga je da se ta djeca mogu služiti subvokalizacijom za pomoć pri pamćenju onoga što pročitaju“ (Vidučić, 2008: 72). Regresija i vraćanje unatrag također su problemi pri čitanju. Regresija je svjesno vraćanje na riječi, rečenice ili odjeljke za koje se osjeća da su preskočeni ili su pogrešno shvaćeni kako bi ih razumjeli. Vraćanje unatrag je nesvjesno vraćanje na riječi ili rečenice što su upravo pročitani. „Vraćanje unatrag i regresija povećavaju broj fiksacija u retku te se usporavaju proces čitanja“ (Vidučić, 2008: 72). Smanjivanje navike regresije i vraćanja unatrag sastoji se od sljedećeg: treba se prisiliti da se ne čitaju opet dijelovi za koje se misli da su možda promaknuli; polako se treba povećati brzina čitanja uz zadržavanje ravnomjernog ritma pokreta očiju. „Svatko tko je u dodiru s djecom koja imaju određene teškoće u učenju, točnije u ovladavanju čitanja i pisanja, treba znati razlikovati specifične (disgrafične i disleksične) pogreške od običnih školskih pogrešaka, takozvane neukosti, i od nespecifičnih teškoća u čitanju i pisanju“ (Posokhova, 2007: 14). Naravno, ne treba već pri najmanjim problemima u čitanju i pisanju odmah posumnjati na posebne teškoće u čitanju i pisanju. Pri odlučivanju ima li neko dijete poteškoće u čitanju i pisanju, nisu važne samo vrste pogreška nego i velik broj uvijek istih

pogrešaka. Autorica Mira Matanović-Mamužić navodi karakteristične pogreške kod poteškoća u čitanju i pisanju, a one su:

1. premještanje redosljeda slova u riječi (od – do, lasta – talas),
2. zamjenjivanje slova, npr. b – d, m – n i dr. (beba – deda),
3. izostavljanje slova (prozor – pozor, krava – kava),
4. dodavanje slova (oblak – obalak, breskva – bereskava)

(Matanović-Mamužić, 1982: 36).

Osim tih karakterističnih pogreški, dolazi do izražaja i nesigurnosti u razlikovanju lijevo – desno. Također je i rukopis te djece neujednačen (smjer je slova povremeno udesno, pa zatim ulijevo; neka slova su mala, druga puno veća).

Disleksija

„Riječ disleksija nastala je od grčke riječi poput mnogih drugih medicinskih i znanstvenih pojmova. Doslovno disleksija znači 'teškoća' (*dys*) s riječima ili jezikom (*lexis*)“ („Udruga za pomoć djeci s poteškoćama u učenju Šibensko-kninske županije“ preuzeto sa www.izvor-ljubavi.hr/sto-je-disleksija.asp). „Disleksija je poremećaj koji se manifestira poteškoćama ovladavanja čitanja usprkos uobičajenoj poduci, dovoljnoj inteligenciji i povoljnim sociokulturnim prilikama. Ona počiva na temeljnim spoznajnim poremećajima koji su često konstitucionalno uvjetovani“ (Matanović 1982: 16).

Kako prepoznati dijete s disleksijom u razredu?

Već na samom početku školovanja mogu se uočiti sljedeće teškoće:

1. Na stupnju ovladavanja vezama „glas – slovo“.

Dijete ne prepoznaje glas (fonem) kao značajan i samostalan element govora. Dijete čini fonološke pogreške, tako da zamjenjuje glasove koji zvuče slično. Vrlo čest slučaj kod djece s disleksijom je izražena slabost slušno-verbalnog poremećaja. Takvo dijete, na primjer, ne može zadanim redosljedom ponoviti od tri do pet glasova ili riječi.

2. Na stupnju ovladavanja grafičkom simbolizacijom glasova – slovima.

„To je slučaj disleksije povezane, prije svega, s problemima u vizualno-prostornoj percepciji, što podrazumijeva teškoće u vizualnom razlikovanju oblika, analizi i sintezi vizualnih podražaja“ (Posokhova, 2007: 16). Dijete zna „kako se zove“ određeno slovo – svjesno je pojma glas, ali ga često ne prepoznaje i zamjenjuje sličnim slovima, kako u čitanju, tako i u pisanju.

6. Na stupnju ovladavanja slogovnim čitanjem.

Krajem drugog razreda neka disleksična djeca uspijevaju ovladati sporim slogovnim čitanjem – do deset riječi u minuti, odnosno pet do sedam puta sporije od uobičajene norme. Pri tome čine mnogo pogrešaka.

7. Remeti glasovno-slogovnu strukturu riječi.

Remećenje glasovno-slogovne strukture riječi najčešće se pojavljuje u zamjenama samoglasnika (na primjer „više – vaše“), zamjenama vizualno sličnih suglasnika (na primjer „dere – pere“), suglasnika sličnih po zvučanju i načinu izgovaranja (na primjer „gora – kora“). Također, nije rijetkost da disleksična djeca povremeno izostavljaju i dodaju suvišne glasove, („pametna – pametena“) te premještaju položaj slova i slogova riječi (na primjer: „vatra – vrata“).

8. Riječi ili rečenicu dijete čita tehnički ispravno, ali nedovoljno razumije smisao pročitano.

„Nedovoljno razumijevanje može biti uzrokovano teškoćama u procesu spajanja slogova u cjelinu riječi (dijete ne prepoznaje riječ) ili nedovoljnom osviještenošću sintaktičnih veza unutar rečenice (dijete prepoznaje svaku pojedinu riječ, percipira je izolirano, a ne u vezi s drugim riječima u rečenici)“ (Posokhova, 2007: 18).

6. BIBLIOTERAPIJA KAO NAČIN RAZVIJANJA ČITANJA U PRIMARNOM OBRAZOVANJU

Dijete se rađa s određenim biološkim, spoznajnim i socijalnim potencijalima kojima je potrebna odgovarajuća stimulacija kako bi se aktivirali. Bez prave stimulacije mnogi djetetovi potencijali mogu ostati nerazvijeni, što je gubitak koji je jako teško nadoknaditi u odrasloj dobi. Čitanje djetetu od najranije dobi jednako je važno za njegov razvoj kao i briga za njegove osnovne potrebe, poput potrebe za hranom, zdravljem, odmorom, igrom, sigurnošću i ljubavlju. Neke od glavnih sposobnosti i znanja koje u djetetu razvija čitanje su: govorne sposobnosti, sposobnosti slušanja, bogat vokabular, mašta i kreativnost, koncentracija, opažanje, mišljenje, te logičko zaključivanje. Djeca su osjetljiva bića koja su spremna za oblikovanje i spremna su primiti sva znanja i iskustva od odraslih. Što više odrasli iskazuju ljubav i potiču dijete, lakše je njemu to primiti i oblikovati svoje ponašanje prema pozitivnom obrascu. Nakon roditelja, najveći utjecaj na djecu imaju učitelji. Na učiteljima je da prenesu svoje znanje, vještine i ljubav djeci na što pozitivniji način. A djeca tek kad dođu u školu, moraju naučiti komunicirati, iskazivati svoje misli i osjećaje, razviti vlastitu osobnost i samopouzdanje. U današnje vrijeme, kada je svijet suviše užurban i tehnologija sve više prevladava i sve je teže prilagoditi se današnjem društvu te prihvatiti društvene vrijednosti i norme, biblioterapija može biti korisno sredstvo u razredu. Sve manje i manje djece čita knjigu iz užitka, jer više se nameće u školskom sustavu lektira koja je tematikom nezanimljiva ili neshvatljiva djeci. No, možda je tu i problem razvitka tehnologije, jer naravno lakše je pogledati film i pustiti „mozak na pašu“, nego koncentrirati se i pročitati knjigu. Također je sve više i više djece koja imaju problem s pažnjom i prepuštena su sami sebi ako nemaju pomoćnika u nastavi. Tako je potpuno shvatljivo zašto sve manje i manje čitaju. Zapravo, sve manje je i manje učitelja koji će na zanimljiv način predstaviti knjigu djeci jer jednostavno nemaju vremena. Zato, biblioterapija može potaknuti komunikaciju između nastavnika i učenika o učenikovim problemima i osjećajima. Od biblioterapije primijenjene u razredu koristi može imati ne samo pojedinac kojemu je biblioterapija namijenjena, već čitav razred, jer se tako stvaraju i učvršćuju veze među učenicima, oni se bolje upoznaju i uče međusobno komunicirati, a također raste i njihova razina prihvaćanja i tolerancije. Dobro postavljena biblioterapija u području obrazovanja uključuje četiri elementa: predčitanje, vođeno čitanje, raspravu nakon čitanja te rješavanje problema. Predčitanje se odnosi na odabir odgovarajuće.

literature od strane učitelja, pri čemu se u obzir uzimaju dob, razina čitanja, spol i interesi djece. Potom slijedi glasno i razgovijetno („vođeno“) čitanje odabrane priče. U raspravi se priča nanovo pripovijeda, iznose se dojmovi, slična osobna iskustva. Posljednji i glavni stupanj je rješavanje problema koji bi trebalo uslijediti kroz razumijevanje teksta i postavljanje pitanja o njemu, to jest kroz uvid u problem i moguća rješenja. Koristeći ovaj obrazac, učitelj može na djeci zanimljiv i ugodan način približiti mnoštvo situacija. Upravo zbog tih razloga biblioterapija bi trebala postati dio školskog programa te bi je prvenstveno trebali provoditi učitelji jer oni najbolje poznaju svoje učenike, te mogu u razrednoj okolini lako uočiti postojeće probleme. Ukoliko je uključivanje biblioterapije u obvezan nastavni program nemoguće, ove bi aktivnosti trebale biti ponuđene kao izborne i tada ih je najbolje smjestiti unutar školske knjižnice. U provođenju biblioterapije tada ključnu ulogu ima školski knjižničar, no potrebna je suradnja sa školskim psihologom i učiteljem.

6. 1. SAVJETI ZA USPJEŠNO OBRADIVANJE KNJIŽEVNOG TEKSTA

Prilikom terapijskog obrađivanja književnih tekstova, većina autora sugeriraju par savjeta kojih bi se trebalo držati:

1. Ugođaj u razredu treba biti opušten, prijateljski i pun međusobne potpore, a ne natjecateljski. Cilj rasprave i obradbe teksta jest povećanje osjetljivosti za emocionalno doživljavanje, poticanje emocionalnih izražaja i pružanje međusobne potpore i razumijevanja, a ne natjecanje i nadmetanje.
2. Važno je da nastavnik učenike pouči da sve ljudske emocije i misli treba prihvatiti kao prirodne, a ne treba ih prosuđivati u terminima dobrog i lošeg, ispravnog i pogrešnog.
3. Učenike treba jasno uputiti na razliku između unutrašnjega psihičkog života, odnosno naših misli i osjećaja (koje ne bi trebalo moralno prosuđivati) i njihove realizacije u ponašanju, odnosno naših postupaka (koje treba procjenjivati, vrednovati i kontrolirati).

7. PRIMJER RADIONICE BIBLIOTERAPIJE U SKLOPU PROJEKTA „R.E.A.D.“ I „ ČITAJ (O) PSU“

PROGRAM R.E.A.D.®

R.E.A.D.® je kratica za *Reading Education Assistance Dogs* – program registriran pri *Intermountain Therapy Animals* u Sjedinjenim Američkim Državama 1999. godine. (Udruga UPTIV Vinkuran: www.uptiv.hr). Terapijski pas/voditelj terapijskog psa te stručni tim uključeni u aktivnosti provođenja programa R.E.A.D.® su volonteri. Program je isključivo volonterski te se kao takav i provodi. Program provode terapijski parovi (educirani terapijski psi s njihovim voditeljima) koji su za provedbu istoga dodatno osposobljeni. Terapijski psi nadahnjuju, opuštaju, motiviraju, pouzdani su, pozivaju na milovanje i dodirivanje. U njihovom društvu čitanje je uzbudljivo i jedinstveno. Što je čitanje zabavnije i opuštajuće, to je veći interes djeteta za ovu aktivnost. Terapijski parovi potiču i usmjeravaju dijete dok čita, sudjeluju u čitanju i pomažu pri razumijevanju pročitanog teksta. Program R.E.A.D.® može se provoditi gdje god je moguće stvoriti ugodno, mirno i sigurno mjesto za čitanje. To mogu biti različita mjesta kao što su knjižnice, škole, zdravstvene ustanove. Terapijski timovi su posebno obučeni za rad s djecom, mladima i starijim osobama.

Vrste R.E.A.D.® programa:

- U knjižnicama se provodi motivacijski oblik koji je djeci zabavan i poučan. Obično se održava jednom tjedno, jednom mjesečno ili prema dogovoru, bez posebno određenih ciljeva. Takav oblik programa naziva se *Animal Assisted Activity (AAA)* ili Aktivnost uz pomoć životinja.
- U školama se R.E.A.D.® odvija u suradnji sa stručnom osobom koja prati i dokumentira djetetov napredak, uz unaprijed određene ciljeve. Takav oblik programa naziva se *Animal Assisted Therapy (AAT)* ili Terapija uz pomoć životinja.

Ciljevi R.E.A.D.® programa su:

- poboljšanje čitalačkih, komunikacijskih i govornih vještina,
- usađivanje ljubavi prema čitanju, širenje kulture čitanja,
- promoviranje samopouzdanja i jačanje samopoštovanja,

- smanjenje straha, treme i nelagode zbog čitanja ili javnih nastupa,
- razvijanje radnih navika i učenja, pažnje i koncentracije, sposobnosti razumijevanja i memoriranja,
- razvijanje empatije.

Rezultati R.E.A.D.® programa

Kod djece koja čitaju psu često se opaža napredak na mnogim područjima. Počinju bolje čitati, zaboravljaju na smetnje pri čitanju, lakše razumiju pročitani tekst i o njemu razgovaraju. Kada se opuste, postaju samopouzdaniji, a kasnije imaju manje teškoća u čitanju pred vršnjacima. Tako postaju i društveno snalažljiviji te se lakše uključuju u druge aktivnosti.

7. 1. „UDRUGA ZA PET THERAPY INDEFICIENTER VINKURAN“ (UPTIV)

„Udruga za pet therapy Indeficientere Vinkuran“ osnovana je s ciljem, misijom i vizijom poticanja i razvijanja svih aktivnosti vezanih za organizaciju i profesionalno izvođenje programa terapije i aktivnosti sa životinjama te rehabilitacije i edukacije za djecu, mlade i odrasle s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom; unapređenja kvalitete života te stvaranja uvjeta za osnaživanje, rast i razvoj prvenstveno socijalno osjetljivih društvenih skupina, ali i šire zajednice; provođenje programa edukacije, osnaživanja, integracije i reintegracije, osposobljavanja za samostalan život i rad socijalno osjetljivih društvenih skupina, posebice osoba koje su doživjele bilo koji oblik fizičke i/ili psihološke traume, osoba s invaliditetom, osoba oboljelih od teških i rijetkih bolesti, žrtava obiteljskog, seksualnog, uličnog i drugih vrsta nasilja, ovisnika, djece i mladih te osoba starije životne dobi; organiziranja i provođenja edukacijskih seminara i radionica, tribina, rasprava, kongresa i drugih stručnih skupova o edukaciji, rehabilitacije i komplementarnoj terapiji i programa psihomotorne terapije i aktivnosti sa životinjama; razvoj, praćenje i provođenje projekata kojima je cilj poboljšanje kvalitete života pojedinca, obitelji i zajednice.

7. 2. ČLANOVI UDRUGE „UPTIV“ („UDRUGA ZA PET THERAPY INDEFICIENTER VINKURAN“)

Aleš Furlan je predsjednik Udruge za Pet Therapy Indeficienter Vinkuran, no od 2011. godine student je Transakcijske analize psihoterapijskog smjera te kao praktičar transakcijskih analiza provodi psihoterapiju uz asistenciju pasa *Animal Assisted Psychotherapy* (AAP). Aleš, osim što je predsjednik Udruge, ima i funkciju voditelja terapijskog psa. Educiran je i certificiran pri *Associazione Pet Therapy Italia Vda*, koji se temelji na kognitivnom pristupu i empatijsko-komunikacijskoj metodi, u edukaciji / poučavanju terapijskog psa / neljudske životinje. Član je američke organizacije *Intermountain Therapy Animal* za provedbu R.E.A.D.® programa „Čitaj (o) psu“.

Goranka Rosanda Furlan je profesorica hrvatskog i talijanskog jezika i književnosti. U rujnu 2013. godine certificirana je po metodi *Terapia Psicomotoria Assistita con Animali*© u svojstvu *pet therapy* operatera od strane *Associazione Italiana Pet Therapy*. Goranka je također student Transakcijske analize psihoterapijskog smjera, trenutno na četvrtoj godini. Član je američke organizacije *Intermountain Therapy Animal* za provedbu R.E.A.D.® programa „Čitaj (o) psu“ © te ima funkciju edukacije novih terapijskih i R.E.A.D.® timova u Hrvatskoj.

Haku je pas koji pripada pasmini pod nazivom japanska Akita (Akita inu) i nije pas za izložbe. Na temelju njegove osobnosti, mogućnosti, Haku je uključen u program edukacije za *pet therapy*, gdje je ocijenjen kao natprosječno inteligentna osoba. Član je i kolega američke organizacije *Intermountain Therapy Animal* za provedbu R.E.A.D.® programa „Čitaj (o) psu“ © te počasni član Kluba hvatači slova za djecu s poteškoćama u čitanju.

Argo je pas pronađen u dobi od dva mjeseca i to slučajno spriječivši put predsjedniku Udruge Alešu. Nakon viđenog potencijala Argo je uključen u program *pet therapy* edukacije. Također je dio volonterskog tima u programu R.E.A.D.® i američke organizacije *Intermountain Therapy Animal* za provedbu R.E.A.D.® programa „Čitaj (o) psu“ © te počasni član Kluba hvatači slova za djecu s poteškoćama u čitanju.

Candy je kuja koja je krajem 2013. godine udomljena „kolegica“ članova Udruge „UPTIV“ Vinkuran, tada stara pet godina, pasmine Američki stafordski terijer. Evaluacijom i edukacijom ispunila je sve uvjete da postane terapijski pas.

7. 3. PRIMJER RADIONICE „ČITAJ (O) PSU“ U SKLOPU PROJEKTA GRADSKE KNJIŽNICE POREČ „PRIJE MORA DO MARAFORA“

Radionica je održana u petak 17. srpnja 2015. godine u 11 sati u Gradskoj knjižnici Poreč. U goste su došli terapijski pas Candy, predsjednik Udruge UPTIV („Udruga za Pet Therapy Indeficienter Vinkuran“) Aleš Furlan i voditeljica terapijskih pasa, profesorica Goranka Rosanda Furlan. Prije provođenja programa, Gradska knjižnica Poreč tražila je pismeno dopuštenje od roditelja da njihova djeca mogu sudjelovati u programu te da mogu biti fotografirana i dokumentirana. U radionici je sudjelovalo desetero djece dobne skupine od pet do jedanaest godina. Većinom su sudjelovala lokalna djeca, ali je i bilo i djece koja su došla iz Zagreba na ljetovanje. Neka djeca koja su sudjelovala u radionici imaju problema s čitanjem. Radionica je započela ulaskom predsjednika Udruge UPTIV Aleša Furlana i terapijskog psa Candy. Djeca su oduševljeno dočekala goste i sjela na pod u formaciji kruga. Donacije koje ljudi doniraju Udruzi bivaju potrošene na jastuke na kojima djeca sjede prilikom radionica ili na hranu i ostale potrepštine za terapijske pse. Voditelj Aleš predstavio je sebe i svoju terapijsku pomoćnicu Candy. Opisao je djeci tko je Candy, zašto je ona zapravo u knjižnici i neke dogodovštine vezane za nju. Zatim je bio red na djeci da se predstave i voditelju i Candy. Dobili su zadatak da izaberu jednu knjigu i jedan ulomak koji im se najviše sviđa da pročitaju Candy. Djeca su u nevjerici gledala i pitala se: „Kako ćemo čitati Candy kada nas ne razumije?“, no gospodin Furlan ih je preduhitrio te objasnio da Candy iako ne razumije, da ih ona svejedno sluša jer ju njihov glas dok čitaju smiruje i opušta. Objasnio je da Candy reagira na svaku intonaciju, pauzu, dok čitaju i vrlo brzo su se djeca sama uvjerila u to. Bilo je samopouzdanje djece koja su se odmah javila da čitaju Candy. No, nakon nekog vremena i ostala djeca koja su malo povučena i sramežljivija postupno su se približavala i uključivala u aktivnost čitanja. Candy je vrlo pozitivno utjecala na samopouzdanje djece. Ona se kretala po prostoriji, njuškala svako dijete. Kada bi neko dijete čitalo, Candy bi se sjela pored njega i strpljivo slušala. Dijete je čitajući podragalo Candy i zaista se nesvjesno osjetilo samopouzdanje u djetetovu čitanju. Pri odabiru literature većina djece je odabralo enciklopediju na temu kućnih ljubimaca, upravo zbog Candy, dok su manja djeca izabrala svoju najdražu slikovnicu. Jedna je petogodišnja djevojčica sramežljivo upitala voditelja može li i ona čitati Candy, na što je voditelj naravno potvrdno odgovorio. U početku je tiho čitala, no nakon par minuta je sve glasnije i glasnije čitala kao da ju stvarno Candy razumije. Svi smo ostali zatečeni kako jedna petogodišnja djevojčica tako lijepo čita. Na kraju

radionice voditelj se zahvalio na sudjelovanju, a Candy je prošetala od djeteta do djeteta i njuškanjem otpratila djecu.

Slika 6. Radionica na dječjem odjelu u Gradskoj knjižnici Poreč, izvor: Valentina Hasimi

Slika 7. Voditelj radionice Aleš Furlan predstavlja se djeci, izvor: Valentina Hasimi

Slika 8. Terapijski pas Candy, izvor: Valentina Hasimi

Slika 9. Petogodišnja djevojčica čita Candy, izvor: Valentina Hasimi

8. INTERVJU S PSIHOTERAPEUTOM ALEŠOM FURLANOM

Razgovor vodila: Valentina Hasimi

Valentina Hasimi: Primjećujete li modifikaciju u ponašanju kod djece dok čitaju terapeutskom psu?

Aleš Furlan: Pa već u samom početku kad pas uđe u prostor, odmah se atmosfera umiri, smiruje se, hajmo reći, od prvotnog viđenja psa, tako da je već na samom početku vidljivo da se dijete fokusira na to da je pas prisutan i da će čitati psu.

Valentina Hasimi: Kakva djeca pohađaju Vaše radionice?

Aleš Furlan: Pa inače, da razjasnim... Ovaj dio što se događa u knjižnici, to je zapravo aktivnost. Znači, postoje aktivnosti, edukacije i terapije sa psima. Ovaj dio, što ovdje radimo, ovo je isključivo aktivnost, iz razloga što je to otvoreni tip, znači stalno netko ulazi i izlazi, tako da se to ne može smatrati nekakvom terapijom iz razloga što nije nekakav zatvoreni krug ljudi, djece koja su tu zbog nekog određenog problema. Znači, ovo su djeca koja žele čitati i neka koja ne žele, ali ste i sami vidjeli da na kraju su ipak svi htjeli čitati. Neki su i odustali, no uglavnom često nema vremena. Pa tako da je ovaj dio što se provodi u knjižnicama aktivnost. No, što se uglavnom događa u školskim knjižnicama, gdje također naši psi u školi u Pazinu vode te aktivnosti, je zapravo edukacija. Dijete s poremećajima, koje već ima od strane defektologa dijagnosticirano, uvrštava se u posebne radionice, gdje se radi na čitanju, gdje se kombinira logoped sa svojim vježbama. Kao što ste i vidjeli ovdje, dijete se zapravo ne prekida, ne požuruje i ne stvara mu se nikakvo dodatno opterećenje da on čita lošije ili bolje od drugih, nego jednostavno se dozvoljava njegov ritam i da čita upravo onoliko koliko je njemu u tom trenutku potrebno. Tako je u knjižnicama, no dok je dijete u školi ono individualno čita, što znači da je onda prisutan drugačiji pristup. Znači, onda se ciljano ide s tekstovima, s veličinama slova, tj. fontova i, znači, daju mu se tekstovi i ono čita koliko mu mogućnosti dozvoljavaju. Ali, opet ide na to da ga se opet ne požuruje, ne kritizira, prije svega, jer učitelji često imaju takvu naviku. A i ne samo učitelji nego i roditelji, koji ne samo da kritiziraju djetetovo čitanje i uspješnost nego i ponašanje, jer imaju možda neko preveliko očekivanje u danom trenutku. Tako da istu stvar rade i učitelji. Znači, ne daju djetetu jedan motiv za koji se možda mogu uhvatiti za pozitivnu stranu u čitanju, i stvaraju upravo kontraefekt, što dovodi do situacije kada djeca izjavljuju da mrze čitati. No, to je većinom problem koji je usađen od malih nogu. I mogu reći da danas roditelji stvarno ne čitaju, pa tako

i djeca jako malo čitaju i to većinom obveznu literaturu kao što su udžbenici ili odabrane lektire. Čak smo na jednoj individualnoj radionici imali roditelje koji se uopće ne igraju sa svojom djecom. A zapravo je dio aktivnosti koji se provodi u knjižnicama prije svega zabava, kao kontekst igre, no nismo zabavljači.

Valentina Hasimi: A mislite li da to utječe na negativan stav prema knjizi?

Aleš Furlan: Da, definitivno da. Mi smo imali primjer jedne curice, dok smo u Pazinu provodili terapiju, koja je bila u grupi od desetero djece (grupa od prvog do četvrtog razreda). Tada zapravo radiš s tim problemima, ne samo s problemima čitanja, već i obiteljske situacije, tu ima svega: nasilja u obitelji... Nažalost, široka je lepeza stvari koje djeca proživljavaju. Tako da je jedna djevojčica imala doma konja, pohvalila se kako su joj roditelji kupili konja. To je Pazin, tako da je normalno da imaju te životinje doma, to jest da uz kućne ljubimce imaju i domaće životinje. No, uglavnom da skratim, kupili su tog konja, te se nakon naše aktivnosti djevojčica pohvalila kako je došla do konja i da ona čita konju. Ja sam rekao: „Super što čitaš konju, možeš čitati bilo kojoj životinji, one te tako ionako slušaju, možda te ne razumiju, ali te slušaju dok ti čitaš.“ I u koju krajnost idemo mi odrasli: djevojčica se pohvalila učiteljici u školi da čita konju, učiteljica ju je ismijala pred cijelim razredom u smislu: „Ha, ha, čitaš konju, kako si smotana, pa on te ništa ne razumije.“ No, na svu sreću djevojčica se tu nije razuvjerila i shvatila je da nije stvar kome se vjeruje ili ne vjeruje, već joj je bio bitan taj osjećaj da se osjeća dobro dok čita svom konju. Mi nismo to odmah saznali da se to dogodilo, nego od nje same na jednom individualnom razgovoru. Tako da, nažalost, dosta je kod nas ovaj pristup nov...

Valentina Hasimi: Znači da učitelji nisu educirani dovoljno?

Aleš Furlan: Nisu po tom pitanju. Većinom ljudi imaju predrasude, na primjer prema američkim stafordima. Vidjeli ste i sami da se tu Candy slobodno prošetalala, pronjuškala i da je pokazala da želi biti tu. Kao što se djeci ne određuje vrijeme, tempo, tako ni u ovom slučaju Candy. Candy stvarno sluša njih dok čitaju. Nije da procesuirala što znači, ne razumije sintagmu, ne razumije što se događa u tom govoru, ali kroz inteligenciju, općenito ako to možemo gledati, inteligencija nije jednosmjerna, kako danas znaju reći. Često pitam klince što znači „glup si“, pa većinom dobijem odgovor da je to netko tko ništa ne razumije. Nije uvid da sve razumijemo i ne razumijemo, tako da ne možemo reći da smo inteligentni jer sve razumijemo ili da smo glupi zato što nešto ne razumijemo. Tako ne znam, možda su oni za

prostornu inteligenciju, no Candy ima možda razvijene neke druge inteligencije. No, što se tiče čitanja, tu je prije svega bitna boja glasa, jer oni se umire iz tog razloga što je ovdje tišina, što se tiho priča, znači nema igre, nema buke... hm, znači nema nečega što se njih ustvari uzbuđuje... animira ih se za isključivo ovo što se tu sada događa u knjižnici. I kažem, zbilja ovaj je program stvarno odličan. Čak smo i ove jastuke na kojima djeca sjede uveli mi iz razloga da što više približimo djecu terapijskom psu, ali i povežemo ih s ostalom djecom, to jest da stvorimo zapravo obiteljsku atmosferu. No, naravno prije nego dijete dođe na takvu radionicu, knjižničar mora biti upućen ima li dijete alergiju ili neku nuspojavu na pse. Što se tiče vođenja radionice, prepuštam sve terapijskom psu. On uglavnom sve odraduje, a ja se ne miješam, no moram biti tu jer ja kao vodim psa i imam ulogu kontrolirati cijelu situaciju. Ne kontroliram samo nju, u ovom slučaju Candy, kako se ona ponaša, nego i djecu da ju ne bi nehotice ozlijedili. No, tu smo da educiramo ne samo učitelje i knjižničare, već i samu djecu. Čovjek je oduvijek bio povezan sa psom, i u stara vremena pas je bio najbliži čovjeku. Iako je pas evoluirao od vuka, dan-danas se pitamo, što je zapravo nagnalo tog evoluiranog vuka da se toliko približi čovjeku. I šteta je ne pokazati kroz svoju interakciju s nama zašto su oni zapravo ovdje. Čak je dosta roditelja došlo s upitima da napravimo radionicu za roditelje, no mi ustvari najviše radimo s djecom.

Valentina Hasimi: Kako učitelji reagiraju na takvu vrstu pristupa? Mislim, jesu li dovoljno educirani, imaju li znanja o takvom pristupu rada s djecom?

Aleš Furlan: Ja inače radim u Pazinu kao asistent ove godine, te mogu reći da je općenito problem da je netko u razredu kao starija osoba koja promatra dijete i učitelja. No, tu je već program dvije i po godine koji uvodi asistente, tako da su se već mlađi učitelji i prilagodili. Čak im i godi da smo mi tu, no stariji učitelji su još uvijek problem. Općenito im je teško preći na neke nove načine rada.

Valentina Hasimi: Ne prilagođavaju se?

Aleš Furlan: Pa da, većinom krenu sa stavom u smislu: „Ja radim trideset godina, sad ćeš ti meni uvoditi novi način.“

Valentina Hasimi: A što se tiče psa, inače idete u školu s njima, to jest dopuštaju li Vam? Kako to uopće izgleda?

Aleš Furlan: Da, al' to sve zavisi od škole i ravnatelja. Dok sam radio u Pazinu, imao sam dijete sa ADHD. Taj ADHD je prije bio „klimav“ dok nisam počeo raditi s takvom djecom s

takvim poremećajem. Dijete se ne bi nikad ispričalo, napravilo bi neku „spačku“, ali psu bi se ispričalo. Znači, kad bi išli u šetnju, djetetu kojem nedostaje koncentracija, moralo je pratiti psa, promatrati njegovo poželjno ponašanje. Ujedno kroz to promatranje, zapravo, socijalizira i sebe. Ono što bi dijete voljelo da se primjenjuje, ono je primjenjivalo na psa, to je tako zvano zrcaljenje. Pa eto, tako danas pokušavamo pristupiti na takav drugačiji način, i takvu djecu putem terapije psima socijalizirati i integrirati u društvo. Mi se zapravo, ovim bavimo volonterski, znači da ne idemo po školama i naplaćujemo. Ovim programom učiš na sebi, učiš nešto novo, a ujedno nemaš taj osjećaj da moraš nešto platiti. Niti se ja osjećam da je meni netko dužan, već nam je cilj da se dijete osjeća bolje, a samim time se i mi osjećamo zadovoljno i ispunjeno. Samim time, kad vidim da ima napretka, znači da dobro radim i da idem u dobrom smjeru. Nikad se sami ne pozovemo, već puštamo da nas pozovu. Ništa što se nameće nije dobro. Ovaj dio u knjižnici nema svrhe kao terapija, ali opet djeca reagiraju pozitivno i socijaliziraju se. Naglas čitaju, nije ih sram čitati pred drugima i tako stječu samopouzdanje.

Valentina Hasimi: To sam upravo htjela pitati, stječu li djeca samopouzdanje čitajući psu?

Aleš Furlan: Pa uglavnom, kao što ste danas tu vidjeli, bilo je djece koja su samopouzdana krenula čitati, dok je bilo djece koja su se kasnije priključila, i malo-pomalo stekla sigurnost. Što se tiče tog dijela srama javnog nastupa, takvim čitanjem kasnije kod djece, premostit će tu prepreku, tu zabranu izražavanja svog mišljenja. Bitno je ono što motivira na čitanje i da djeca imaju svu slobodu, naravno u granicama prihvatljivog ponašanja. No, uvijek kažem da je dio problema roditelj. Roditelji su oni koji sve manje čitaju, ili uopće ne čitaju djeci. Naravno, tu ima izuzetaka, kao što ste vidjeli onu mamu, ja vjerujem da ona čita doma i to mi nije ni morala reći, i vidi se odmah na djetetu koliko mama čita. Djevojčica ima pet godina, a čita kao da ima sedam. Što su više uključeni u aktivnost čitanja, to više stječu samopouzdanja, kako u čitanju tako i u drugim aspektima života.

Valentina Hasimi: A kako utječe čitanje terapeutskom psu kao način razvijanja čitanja kod djece s poteškoćama u čitanju?

Aleš Furlan: Znači, ovo posljednje što smo radili u Pazinu mogu govoriti samo iz svog iskustva, puno se knjiga pročita, postoji puno videa, puno se pretražuje internet, tako da mogu većinom govoriti iz onog što mi radimo, u biti što mogu zaključiti je da utječe pozitivno a pogotovo kad je prisutan pas kao motivator u čitanju. Znači kod djeteta koje čita, kao što sam

prethodno ispričao o djevojčici i konju, bitan je taj dio motivacije, podrške. No, kad radimo u školi, to je terapija u školi i uključen je cijeli stručni tim. Ovdje u knjižnici smo ja i pas tim, a u školi je tim psiholog, pedagog, defektolog. Tako da i oni gledaju i promatraju dijete i njegov napredak kako u čitanju tako i u ponašanju rješavanju problema. Ja kao psihoterapeut ne mogu sam promatrati dijete te dobi, već pri promatranju je uključen cijeli stručni tim. No, ono što oni kažu je da su iznenađeni kako djeca koja mrze čitati, odjednom čitaju, je da još uvijek slabo i rijetko, ali napreduju. Naravno, prije takvu djecu treba prvo zabaviti bilo to nešto na računalu ili nešto sasvim drugo, pa onda ih uvesti u čitanje. Kad ih nitko ne požuruje, i kad imaju nekog tko ih sluša i ne prekida kao što je pas, i kad sami diktiraju svoj tempo, naravno da stječu samopouzdanje i uoči se poboljšanje u čitanju. I to se može uočiti čak i kod disleksične djece. Čitanje je bitno da bi se mogle razvijati ostale stvari, jer knjige su tu s nama stoljećima.

Valentina Hasimi: Hvala Vam na vremenu, nadam se budućoj suradnji i želim Vam svu sreću u Vašem radu.

Aleš Furlan: Hvala Vama. Želim Vam puno uspjeha pri pisanju Vašeg diplomskog rada.

Slika 10. Aleš Furlan i Akita, izvor:

https://www.google.hr/search?q=Aleš+Furlan&client=opera&hs=0zg&source=lnms&tbn=isc&sa=X&ved=0ahUKEwi99IHryqfJAhWLFhoKHRegDPIQ_AUIBygB&biw=1024&bih=659#imgsrc=LBmAXnJkJbv6mM%3A, pristupljeno: 23. studenog 2015.

9. ZAKLJUČAK

U ovome radu pošlo se od biblioterapeutskoga pristupa u uporabi knjige. Riječ je, kod nas, još uvijek o novijem pristupu pa je tako cilj ovoga rada bio prikazati konkretne prakse u tom području. U radu je konkretno prikazano, putem primjera iz prakse da sama biblioterapija može biti pod stručnim vodstvom osposobljenog terapeuta (eksplicitna) ili odgojitelja, edukatora ili roditelja (implicitna). Teorijskim postavkama koje smo istražili za ovaj rad, kao i konkretni primjeri iz prakse pokazuju i dokazuju da je pri samome odabiru knjige od ključnog značenja poznavanje opće i razvojne psihologije. Svakako, pokazali smo da su osobito pojedine vrste dječje književnosti pogodne za biblioterapeutski rad, prije svega, to su bajke. Već je poznato da upravo bajke imaju jaka psihoanalitička značenja i djelovanja te djeluju na recipijenta u sve tri razine psihe: id, ego i superego. To je sada veoma važno i korisno i u samoj biblioterapiji. Štoviše, u radu smo naznačili da i basne odlično djeluju kao uvod u etičku problematiku djece o dobru i zlu, te odgojno pomažu pri formiranju stavova o dobru i zlu, laži i istini, nepravdi i poštenju.

No, primjeri biblioterapeutskih radionica nisu nužno vezani samo uz vrtićki uzrast te osnovnoškolsko obrazovanje, već su one otvorene i preporučljive svim dobnim uzrastima. Na tim radionicama, uz stručno vodstvo psihoterapeuta, čitanjem knjige zapravo „čitamo“ sebe, čime se dovodimo do novih spoznaja, tj. do samospoznaje.

Istraživanje u ovom radu pokazalo je da u biblioterapijske radionice može biti uključeno i slušanje glazbe, kao pratnja za vrijeme čitanja odabranog teksta, terapijsko pisanje i čitanje, gledanje te slušanje audiomedija, ali i rasprava, uz prethodnu pripremu određenih pitanja koja će usmjeriti pažnju slušatelja i čitatelja na najvažnije točke u knjizi. Također je pokazano da u biblioterapeutske radionice mogu biti uključene i životinje, najčešće psi koji su nekako najbliži ljudima, a pogotovo maloj djeci.

Osim što takve radionice mogu pomoći djeci za razvoj samopouzdanja te boljeg savladavanja čitanja, biblioterapijom se i starije čitateljstvo, koje je već odavno napustilo svoje školske klupe, uči o osobnom rastu rješavanjem mogućih problema. Na kraju, svakako valja istaknuti da je i ovo istraživanje pokazalo da biblioterapija, radeći na osobnome rastu polaznika jest trajan proces i on nikada ne završava. No, nisu samo polaznici koji se trebaju trajno usavršavati, u tom procesu uključeni su i voditelji jer i oni se trebaju usavršavati. Jer

nema gotova bibiloterapeuta, nego samo onoga koji se stalno usavršava, uči i primjenjuje iznova nove i specifične spoznaje, metode, inovacije.

LITERATURA

1. Atkins, S. (2007.) *Source book in Expressive Arts Therapy*. North Carolina: Parkway Publishers.
2. Barath, A. (1996.) *Korak po korak do oporavka, Priručnik za kreativne susrete s djecom u ratnim i poslijeratnim vremenima*. Zagreb: TIPEX d.o.o.
3. Bašić, I. (2011.) *Biblioterapija i poetska terapija, Priručnik za početnike*. Zagreb: Balanscenter.
4. Burkeljca, S. (2009.) *Biblioterapija kot preventivna dejavnost v osnovni šoli*, Ljubljana str. 222
5. Careddu, D. (2010.) Il ruolo diagnostico terapeutico della lettura. Na Novara, 18. rujna 2010.
6. Case, C. (2002.) *Working with children in Art Therapy*. London: Routledge.
7. Crnković, M. (1980.) *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Čudina-Obradović, M. (1996.) *Igrom do čitanja- igre i aktivnosti za razvijanje vještine čitanja u djece od 3. do 10. godine života*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Dolenc, I (1989.) Bolnišnične splošnoizobrežavalne knjižnice in njihova terapevtska vloga v procesu zdravljenja, *Zdrav obzor* (23/1989), str. 175-189
10. Fisher, G. (2013.) *Djeca s poteškoćama u učenju*. Zagreb: VEBLE COMMERCE.
11. Grosman, M. (2010.) *U obranu čitanja – čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Zagreb: Algoritam.
12. Kardaš, V. (2013.) *Čitalačke navike učenika Strukovne škole Sisak, diplomski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti.
13. Karkow, V. (2010.) *Arts Therapies in schools*. London: Jessica Kingsley Publishers.
14. Lenček, M. (2010.) U početku bijaše riječ – o početnicama i čitanju. *Logopedija* (2,1/2010), str. 36-44.
15. Lučić-Mumlek, K. (2002.) *Lektira u razrednoj nastavi*. Zagreb: Školska knjiga.
16. Manguel, A. (2001.) *Povijest čitanja*. Zagreb: PROMETEJ.

17. Matanović-Mamužić, M. (1982.) *Teškoće u čitanju i pisanju*. Zagreb: Školska knjiga.
18. Mendeš, B. (2009.) *Početna nastava čitanja i pisanja – temelj nastave hrvatskoga jezika, stručni rad*. Split: Filozofski fakultet.
19. Oaklander, V. (1996.) *Put do dječjeg srca*. Zagreb: Školska knjiga.
20. Olajoš, A. (2013.) Kriza čitanja u suvremenoj razrednoj nastavi. Novi Sad: *Metodički obzori* 8., str. 49-58.
21. Parrow, S. (2013.) *Iscjeljujuće priče II*. Velika Mlaka: OSTVARENJE.
22. Posokhova, I. (2007.) *Kako pomoći djetetu s teškoćama u čitanju i pisanju – praktični priručnik*. Buševac: Ostvarenje.
23. Radanić, Ž. (2014.) *Biblioterapija i čitanje sa psom, diplomski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet.
24. Radenović, I. (2014.) *Dječja biblioterapija, diplomski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti.
25. Rončević, B. (2005.) Individualne razlike u razumijevanju pri čitanju. *Psihologijske teme*. (14,2/2005), str. 55-77.
26. Rončević, B. (2009.) Vještina čitanja u ranoj adolescenciji: Profili učenika. *Društvena istraživanja Zagreb*. (1,20/2011), str. 189-210.
27. Rubin, J. (2010.) *Introduction to Art Therapy*. New York: Routledge.
28. Rubin, J. (2005.) *Child Art Therapy*. Canada: John Wiley & Sons Inc.
29. Schroder, D. (2005.) *Little windows into Art Therapy*. London: Jessica Kingsley Publishers.
30. Škrbina, D. (2013.) *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: VEBLE COMMERCE.
31. Vidučić, V. (2008.) *Ključ dječjeg učenja* Split: PROTUDER.
32. Visinko, K. (2014.) *Čitanje: Poučavanje i učenje* Zagreb: Školska knjiga.
33. Levine, E. (2005.) *Principles and practice of Expressive Arts Therapy*. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
34. Žižak, A. (1987.) Mogućnost primjene biblioterapije u radu s djecom i omladinom s poremećajima u ponašanju u institucionalnom tretmanu. *Defektologija* (2,23/1987), str. 417-428.

IZVORI S MREŽNIH STRANICA

35. Ivančić, I. Biblioterapija – liječenje knjigama. (Online) Dostupno na: <http://www.zdrav-život.com.hr/izdanja/kako-se-odmoriti-a-ne-umoriti-preko-ljeta/biblioterapija-liječenje-knjigama/>. (Pristupljeno: 19. listopada 2015.)
36. Udruga za pomoć djeci s poteškoćama u učenju Šibensko-kninske županije. (Online). Dostupno na: www.izvor-ljubavi.hr/sto-je-disleksija.asp. (Pristupljeno: 30. rujna 2015.)
37. Udruga UPTIV Vinkuran. (Online). Dostupno na: www.uptiv.hr. (Pristupljeno: 17. rujna 2015.)
38. Hobetko, M. Razvojna biblioterapija: novi pristup čitaocima i nova uloga biblioteke. (Online). Dostupno na: <http://ero.rs/2014/06/04/razvojna-biblioterapija-novi-pristup-citaocima-i-nova-uloga-biblioteke/>. (Pristupljeno: 30. rujna 2015.)
39. Barra, B. L. (2013.) La ginnastica del cervello. (Online). Dostupno na: <http://www.i-cult.it/leggere-la-ginnastica-del-cervello/>. (Pristupljeno: 1. listopada 2015.)
40. Sabovljević, S. (2015) Anakroni popisi lektire udaljavaju učenike od čitanja. (Online). Dostupno na: <http://www.novilist.hr/Kultura/Knjizevnost/Zrnac-Anakroni-popisi-lektire-udaljavaju-ucenike-od-citanja>. (Pristupljeno: 1. listopada 2015.)
41. Sabljak, LJ. (2013.) Ponešto o biblioterapiji ili vođenom čitanju. (Online). Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/677>. (Pristupljeno: 7. listopada 2015.)
42. Mell, E. (2013.) La biblioterapia funziona sulla mente e sul corpo. (Online). Dostupno na: http://www.corriere.it/salute/neuroscienze/13_novembre_29/biblioterapia-funziona-mente-corpo-a08797e8-58f1-11e3-ade8-6dbcc0d06561.shtml?refresh_ce-cp. (Pristupljeno: 25. listopada 2015.)

10. SAŽETAK

Ovaj rad daje povijesni pregled biblioterapije, u razdoblju od 1. st. pr. Kr. pa sve do današnjih dana, njezinih komponenti (svrhe i cilja biblioterapije, kategorija i vrsta medija), procesa biblioterapije i njezinih faza (identifikacije, projekcije, katarze i uvida). Isto tako, predstavljen je ukratko i čitalački proces, povijest i razvoj čitanja te vrste i poteškoće u čitanju i pisanju, s naglaskom na biblioterapiji kao načinu razvijanja čitanja u primarnom obrazovanju.

Rad obrađuje proces terapijskog poučavanja na primjeru dvaju projekata. Prvi je projekt porečke Gradske knjižnice „Dam-Daš“, biblioterapija „Čitam knjigu, čitam sebe“, a drugi je projekt „R.E.A.D.“ i „Čitaj (o) psu“, u sklopu kojeg se provode radionice biblioterapije uz pomoć psa.

11. SUMMARY

This paper provides a historical review of bibliotherapy, in the period from 1st century BC until the present day, its components (the aims and objectives of bibliotherapy, categories and media types), bibliotherapy process and its phases (identification, projection, catharsis and insight). Also, the paper has a brief segment of the reading process, the history and development of reading and difficulties in reading and writing, with an emphasis on bibliotherapy as a way to develop reading in primary education.

The paper deals with the process of therapeutic teaching on the example of two projects: the first project of Poreč City Library "I give – You give" bibliotherapy "I read the book, I read myself", and the second project is "R.E.A.D." and "Read to the dog", during which were conducted bibliotherapy workshops with the help of a dog.